

Christine M. Korsgaard'da Hayvanlar ve Hayvanlara Yönelik Kimi Pratik Yükümlülüklerimiz

Animals and Our Certain Practical Obligations to Animals in Christine M. Korsgaard

BARIŞ MUTLU

Van Yüzüncü Yıl University

Received: 30.10.2018 | Accepted: 06.03.2019

Abstract: C. M. Korsgaard is a Kantian philosopher, she proceeds in her works with the guidance of Kant, and by this guidance, she argues important subjects as “agent and identity”, “self”, “normativity”, “practical reason”, and “animals”. In her works she especially argues that normativity has a necessary relationship with human nature, it has a psychological power in human nature as a form of necessity, it functions as the creator of the human soul. Korsgaard believes that: Only the rational person reaches to “the normative principles, laws which will govern the things she/he does and believes”, he/she has the skill “to normatively manage himself/herself”. This skill is not available in other non-human animals; they all do not have a capacity of reason, rationality rather they only act with their evolutionary instincts, their natural structures. Korsgaard, however, says that we must not exaggerate this difference and that this difference does not make us morally superior to them. For animals, like us, value their lives, pursuit certain goods and ends, live with certain functions (ergon). In this paper, we will see the Kantian theory which Korsgaard argues about animals.

Keywords: Korsgaard, morality, rationality, animals, obligation.

© Mutlu, B. (2019). Christine M. Korsgaard'da Hayvanlar ve Hayvanlara Yönelik Kimi Pratik Yükümlülüklerimiz. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 9 (1), 147-179.

Giriş

Felsefe literatürü içerisinde, insanlar ve hayvanlar arasındaki ilişki ve bu ilişkinin etik boyutlarına dair tartışmalar giderek yer bulmaya başlamıştır. Hayvanlığımız, hayvanlarla ortaklığımız, hayvanlara yönelik tutumlarımız ve yükümlülüklerimiz Peter Singer, Tom Regan, Jacques Derrida, Alasdair MacIntyre, Christine M. Korsgaard gibi önemli filozoflar tarafından tartışılmaktadır. Bu filozoflar arasında ele alacağımız, John Rawls'ın en önemli öğrencilerinden biri olan Korsgaard, hocası Rawls gibi Kantçı bir filozof olarak karşımıza çıkar. Kısa bir süre önce *Fellow Creatures: Our Obligations to the Other Animals* (2018) başlığıyla yayımladığı eserinde, hayvanlara yönelik Kantçı bir okuma girişiminde bulunur. Korsgaard uzun yılların ürünü olan bu eserinde, *The Constitution of Agency: Essays on Practical Reason and Moral Psychology* (2008), *Self-Constitution: Agency, Identity, and Integrity* (2009) gibi önceki eserlerinin argümanlarını takip ederek ilerler. Eserlerinde ısrarla vurguladığı temel nokta şudur: Hayvan olarak insanların hayvanlar içerisinde en ayırt edici yönleri, rasyonel olmalarına ya da akılsallıklarına bağlı olarak benliklerini/kendiliklerini de kuracak bir şekilde ahlaki “normatif” yasalar inşa edebilmeleridir. Ona göre insanlar, yaşamlarını “Kant’ın ‘otonomi’, normatif olarak kendini-yönetme kapasitesi” ile ahlaki olarak şekillendirebilmekte ve değerlendirebilmektedirler.

Açıkkası Korsgaard’ın bu açıklaması pek de yeni değildir. Çünkü Aristoteles’ten beri felsefe tarihi içerisinde hayvanlar ve insanlar arasındaki benzeri farklılıklar sürekli vurgulanmıştır. Örneğin ilk biyoloji felsefecisi diyebileceğimiz, hayvanlar üzerine eşsiz incelemeleri ve değerlendirmeleri olan Aristoteles’e göre, insanların etik ve politik yaşamlarının derinliğini hayvanların yaşamlarında göremeyiz. Özellikle doğalarından kaynaklanan anlamlı konuşma becerisi ve doğal ihtiyaçları nedeniyle bir araya gelen insanlar, diğer hayvanlara göre çok farklı birlikteliklere hayat verebilmişler, adaleti ve yazılı yasaları tesis edebilmişlerdir. Bu farklılıklara dair tartışmalar hayvanlarla ilişkilerimizi olumlu ve olumsuz etkileyecek bir şekilde bizleri belirlemiştir. Bu tartışmalarda Korsgaard’ın özgün yönü ise, hayvanlardan yana pek bir şey söylememiş olan Kant’ın terimleriyle ilerlemesidir. Kendisi, göreceğimiz gibi, Kant’ın “Amaçlar Krallığı” (*The Kingdom of Ends*) içerisinde, yani kişilerin birbirlerini kendilerinde bir amaç olarak ele aldıkları krallığa, hayvanları da dahil etmek ister; salt insanları

içeren bu “Amaçlar Krallığı”nı hayvanları kapsayacak bir şekilde genişletmeye çalışır. Bu çalışmamızda Korsgaard’ın Kantçı bir taslak içerisinde hayvanları nasıl ele aldığı üzerinde duracağız.¹

1. İnsanlar ve Hayvanlar Arasındaki Farklılıklar

Korsgaard bir Kantçı olarak eserlerinin neredeyse tümünde, insanların pratik yaşamlarını ahlaki normatif yasalarla düzenlediklerine dikkat çekmeye çalışır. Ona göre insanın bu özelliği, yaratıklar (*creatures*)² yani tüm hayvanlar içerisinde onun en karakteristik, en ayırt edici yönü durumundadır. İnsanı hayvanlar arasında böylesine farklılaştıran şey ise akılsallık ya da rasyonalitedir (Korsgaard, 2006, s. 104).³ Bu farklılığımız ile birlikte elbette hayvanlarla birçok ortaklığımız da mevcuttur. Evrimsel bakış açısı, önem vermemiz gereken bir şekilde, bu ortaklıkları gözler önüne sermeye çalışır (Korsgaard, 2012, s. 91-92). Hayvanların yaşamlarına baktığımızda onların da bizler gibi fark ettikleri belli amaçlar peşinde koştuklarını görürüz (Korsgaard, 2006, s. 110-111). Örneğin bir köpek acıktığında nasıl davranabileceğini, yemeğe güvenli bir şekilde nasıl ulaşabileceğini bilebilir. Bir tehlike gördüğünde bekleyip iyice güvenliğinden emin olduktan sonra yemeğe yönelmeyi seçebilir.⁴ Korsgaard hayvanların bu becerileri başarılı bir şekilde gösterebildiklerini kabul eder. Ancak insanlar, sahip

¹ Korsgaard’dan önce Regan da Kantçı bir taslak içerisinde hayvanları ele almıştır. İlk baskısı 1983’te yapılan ve henüz Türkçeye çevrilmemiş başyapıtı *The Case for Animal Rights* (2004)’ta hayvanları ahlaki bir ödevin tartışma konusu kılmaya çalışır. Ancak Korsgaard’ın Regan’a göre Kantçılığı daha açıktır ve o Kant’ı daha farklı işler. Örneğin Regan insan ve hayvan arasındaki ortaklıkları Singer gibi güçlü bir biçimde vurgulayarak ilerken, Korsgaard ise farklılıklar üzerinde durarak hayvanlara yönelik bir ödev, yükümlülük alanı açmaya çalışır. Korsgaard’ın bakış açısı daha insan merkezlidir. Kant’ın ahlaki amaçlar krallığını hayvanlara kadar genişleteceğimizi düşünür. Bu konuda Kant gibi insan aklına güven duyar. Bu tartışmamızda Türkçede henüz bir çalışmanın olmadığı Korsgaard’ın felsefesini ve onun yoğun ilerleyen argümanlarını iyi bir şekilde ele almak ve ortaya koymak istiyoruz. Bu nedenle Korsgaard’ın felsefesini, Regan ve Singer gibi teorisyenlerle diyalektik bir tartışma içinde yürütmeyip kendisi ile sınırlı tutacağız.

² Korsgaard insanların da hayvan olduğunu ama hayvan derken bazen insan olmayan hayvanları anladığımızı, bu nedenle kendisinin hayvanları ve insanları kapsayacak bir şekilde yaratıklar (*creatures*) kelimesini tercih ettiğini söyler (Korsgaard, 2018, s. 3). Dolayısıyla yaratıklar kelimesinin geçtiği yerlerde kapsayıcı anlamda hayvanları kastetmektedir.

³ Korsgaard insanın akılsallığına yönelik bu vurgusu nedeniyle kendisini, açık bir şekilde Aristoteles’e kadar geri giden, insanlar ve hayvanlar arasındaki temel farklara yer vermeye çalışan projeye katkı sağlayan çok eski moda kalmış bir filozof olarak nitelendirmekten çekinmez (Korsgaard, 2006, s. 104).

⁴ Burada ele alamadığımız, hayvanların bu gibi belli “kararlar almaları”na, dolayısıyla akılsal hünerlerini gösteren becerilerine yönelik filozofların düşüncelerini değerlendiren tarihsel bir okuma için (bkz. Sorabji, 1993).

oldukları akılsallığa bağlı olarak eylemlerini hayvanlara göre çok daha karmaşık bir örüntü içerisinde hareket ederler. Örneğin insanlar amaçlarını çok daha derin bir niyetsellikte (*intentionality*) seçerler. İnsanlar duyguları, içgüdüleri ve öğrenilmiş istekleri ile hareket eden hayvanlardan farklı olarak – Kant’ın da inandığı bir şekilde – istedikleri amaçlara ulaşmanın “iyi bir neden”ini soruştururlar. Belli bir amaç peşinde eylemlerde bulunurken bu eylemlerinin gerekçelerini verecekleri “iyi” ya da “kötü” yargılamalarda bulunurlar; eylemlerinin “nedenler”ini bilmek isterler (Korsgaard, 2006, s. 110-111).

Yani Korsgaard için insanlar, otonomi ve “normatif kendini-yönetme kapasitesi”ne sahip olan akılsallıkları ile, “*bir temel (ground) olarak* temel bilincine” uzanan derin bir niyetsellik ve refleksif bir farkındalık içerisinde hareket ederler. Örneğin bu farkındalık ile “bu şekilde hareket etmeli miyim?”, “şu amacım, benim şu belli eylemi yapma eğilimi duymayı istemem, acaba bu eylemi gerçekleştirmek için bana gerçekten bir sebep veriyor mu?” sorularını sorup cevaplar ararlar. Korsgaard adına insanları hayvanlardan farklı kılan tam da bu temel hususlardır, yani reflekslikleri ile “ne yapmalıyım?” şeklinde normatif sorular sormaları ve yaşamlarını şekillendirmeleridir (Korsgaard, 2006, s. 113). Yaşamımızı, benliğimizi ve kişiliğimizi de inşa edecek bu süreçte (Korsgaard, 2006, s. 116) kendi kendimizi yöneteceğimiz yasaları ve ilkeleri bulur ve böylelikle ahlaki hayvanlar haline geliriz (Korsgaard, 2018, s. 45).⁵ Belli ilkelere göre yaşamayı öğrenen bu soylu ve ahlaki yönümüzle, “en zorlu koşullarda bile dürüst, cesur ve sorumlu” bir yaşam sürmeye çalışırız (Korsgaard, 2006, s. 117-118).⁶ Ulaştığımız değerlendirici standartlar içerisinde iyi bir insan, iyi

⁵ Korsgaard insanın akılsallığının en ayırt edici etkinliğinin, bilim ve etik olduğunu düşünür. Ona göre “bilgi ve eylem insan ve hayvan dünyasında ortaktır, ama bilim ve etik bilgi ve eylemin özellikle insani ve akılsal kipleri, bağımsız bir dünya kavramının ifadeleridirler.” (Korsgaard, 2018, s. 52). Korsgaard bu değerlendirmesini yine üzerinde durduğu Joh Stuart Mill ile ilişkilendirir. Çünkü Mill’e göre, bir hayvan olan insan da diğer hayvanlar gibi yeme, içme, cinsellik, fiziksel etkinlik ve duygulanım (*affection*) hazlarına sahiptir. Ama insanın “şair, sanat, edebiyat, bilimsel keşif, entelektüel anlama ve ahlaki iyiliği”ni hayvanda göremeyiz. Mill açısından bu hazlar daha üstün hazlardır, dolayısıyla kendisi “tatmin olan bir domuzdansa tatmin olmamış bir insan olmanın daha iyi olduğunu iddia eder.” (Korsgaard, 2018, s. 68-69).

⁶ Bu bakış açısıyla Korsgaard, duygucu (*sensualist*) bir çizgide ilerlediğini belirttiği ünlü primatolog Frans de Waal’in açıklamalarına katılmaz. Çünkü de Waal bizlerin de maymunlar (*apes*) gibi bireysel ilgiler üzerinde salt topluluğun değerleriyle hareket etmemiz gerektiğini öğrenen hayvanlar olduğumuzu düşünür (Korsgaard, 2006, s. 117).

birer karı-koca, iyi birer ebeveyn, iyi birer öğretmen olmayı isteriz (Korsgaard, 2018, s. 46).⁷

Korsgaard tüm bu sözünü ettiği farklılıklara bağlı olarak birçok beceriler gösteren hayvanların, “akıl” kapasitelerine değil belli bir “zeka”ya (*intelligence*) sahip olduklarını ve bunları da birbirleriyle karıştırmamız gerektiğini belirtir. Ona göre “zeka dünyaya dair bir öğrenme, deneyime bağlı bir öğrenme, yeni neden ve etki ilişkileri kurma ve bu bilgiyi kendi amaçları peşinde işler kılma becerisi”dir (Korsgaard, 2006, s. 113). Tüm hayvanlar bu zeka ile dış dünyaya yönelerek kimi sorular sorar ve bu sorulara yönelik türlü cevaplar üretirler (Korsgaard, 2018, s. 40). Bu kapasite ile yapabileceğimiz şey salt kimi sorunlarımızı çözmektir. Öte yandan salt insana özgü akılsallık kapasitesi ise yukarıda da gördüğümüz gibi bu şekilde işlemez. Bu kapasite bizleri içe yönlendirir, zihinsel etkinlikler hakkında ilişkilere odaklanmamıza, eylemlerimizin ve inançlarımızın gerekçelerini soruşturmamıza izin verir (Korsgaard, 2006, s. 113-114).⁸ Bizler akıl ile “normatif ya da değerlendirici sorular” sorar ve bu sorulara cevaplar ararız. Korsgaard’ın örneği ile söylersek, akıl gücü ile bizler -bir aslandan korkup kaçan ceylandan farklı bir şekilde- korkularımızın nedenleri üzerinde

⁷ Bununla birlikte Korsgaard’ın dikkat çektiği ve aslında hepimizin tarihsel olarak deneyimlediği gibi, insanı hayvandan ayıran şey soylu ve iyi bir yaşam sürme gerçeği kadar kötülüğü ve soysuzluktur da (Korsgaard, 2006, s. 118). İnsanlar hayvanlar arasında hiçbir hayvanın olamayacağı denli kötü olabilir. Örneğin bir anne ve baba çocuğuna bir köpek kadar bile sevgi ve merhamet göstermeyebilir (Nussbaum, 2013, s. 141). Bu kötülükler Korsgaard’ın nitelemesini kullanarak söylesek belki de “insanın hayvani doğasından düşmüş olması”nın (Korsgaard, 2006, s. 118) bir sonucudur. Nietzsche’nin ifadesi ile söylersek “pek fazla insanca” yaşamımıza dayanır.

⁸ Korsgaard’a göre Adam Smith ve onu izleyen Charles Darwin de bu “gerekir”in/”meli”nin/”malı”nın (*ought*) büyük önemine dikkat çekmiş, normatif olarak kendini yönetme kapasitesinin ahlaki gelişimdeki belirleyiciliğine önem vermişlerdir. Ancak onlar bu “gerekir”i “sosyal doğamız” ile açıklamaya çalışmışlardır (Korsgaard, 2006, s. 114). Örneğin Darwin için sosyal hayvanlar, zihinsel yetileri geliştikçe, ki “zihindeki bu sosyal içgüdüler sebatkar ve sakindir”, iştahları uğruna-çiftleşmedeki gibi- bu içgüdülere karşı gelen itkilerini kontrol etmeyi başarırlar (Korsgaard, 2006, s. 115-116). Yani yapmalısın ya da yapmamalısın şeklindeki normatif açıklamalarımız sosyal bir evrimle gerçekleşir. Smith için ise kişiler, sosyal hayvanlar olarak-sempati aracılığıyla- diğerlerinin kendilerine dair tepkileri ile içe (*inward*) yönelerek, kendi motivasyonlarının ve karakterlerinin farkında, bilincinde olmaya başlarlar. Kişiler bu yolla kendilerinin içsel izleyicileri olduktan sonra, doğal arzularını diğerlerinin övgüsüne ve onayına göre dönüştürmeye başlarlar (Korsgaard, 2006, s. 114-115). İstekleri de buna bağlı olarak “şunu yapmalıyım” şeklinde bir normatifik kazanır. Ancak tahmin edeceğimiz gibi Kantçı olan Korsgaard Hume’da da görebileceğimiz bu duygucu (*sentimentalist*) çizgiyi kabul etmez, failin karakterinin dışsal bir bakış açısıyla oluşumunu ve kuruluşunu benimsemez (Korsgaard, 2018, s. 21-22).

düşünürüz. Bu korkularımıza bağlı olarak eylemlerimizi, tutumlarımızı motive eden olgulara dikkat eder ve bu olgulara yönelik kimi normatif düşüncelere yöneliriz (Korsgaard, 2018, s. 39-40). Yani Korsgaard için hayvanların salt problem çözmeye yönelik zekası, bizi eylemlerimizin normatif ilkelerine götüren akıldan farklıdır (Korsgaard, 2018, s. 41)⁹ ve söz konusu akıl da salt insana özgü bir kapasite olarak karşımıza çıkar.

Korsgaard insanlar ve hayvanlar arasında söz ettiği tüm bu farklılıkları, toparlayıcı nitelikteki şu sözlerle dile getirir:

İlk olarak inançlarımızın, eylemlerimizin temellerinin farkında olmamız, bu temelleri değerlendirebilmemiz ve bu değerlendirmelere göre [belli bir şeye] inanıp edimde bulunmamız anlamında akılsal varlıklarız. İkinci olarak bu eylemlerimize farklı bir karakter veririz; çünkü kendimizi, bize ne yapmamız gerektiğini söyleyen içgüdüler tarafından belirlenen eylemlere sahip olmanın ziyade, kendi seçtiğimiz ilkelerle yönetiriz. Ne yapmamız gerektiğinin sorumluluğunu alabilecek otonom varlıklarız. Üçüncü olarak eylemlerimizin kaynağı olarak kendimize dair farkındalığımızla birleşik eylemlerimize yönelik değerlendirici ilişkimiz; kendimizle değerlendirici bir ilişkiye, kendi özdeşliğimizin/kimliğimizin (*identity*) normatif bir kavramına, değerli ya da değersiz, iyi ya da kötü şeyler olarak kendimizle ilgili bir görüşe biçim vermeye yol açar. Bu bizim iyimizin doğasını değiştirir; çünkü bu insanın ya da bizim çoğumuzun iyisi için, kendimizle ve en azından yoldaşlarımızdan bazıları ile iyi bir duruş sergiliyor olmamızda özseldir (Korsgaard, 2018, s. 48-49).

⁹ Korsgaard hayvan ve insan eylemini de bu ayrıma bağlı olarak şöyle ele alır: Hayvanlar doğal ya da evrimsel amaçları (*ends*) doğrultusunda çime kaçma seçimi gibi bir seçim yaparken, insanlar ise tüm eylemlerine sirayet eden bir seçimle hareket ederler. Örneğin içgüdüler ile bir hayvan aslan gördüğü zaman aslanın dikkatinden kaçmak için (hayvanın doğal ya da evrimci amacı) çime koşma seçiminde bulunur. İnsan ise bir aslan gördüğünde ondan kaçmak için çime koşması gerektiğini bir bütün halinde seçer (Korsgaard, 2018, s. 42-42). Hayvanlar zeka sahibi olarak yaptıkları şeyleri bilseler ve amaçlarını hangi koşullarda nasıl kovalayacakları konusunda iyi tepkiler verseler bile söz konusu amaca içgüdüsel olarak sahiptirler. Akıl sahibi insanlar ise eyleminin amacını maksimlerle, ilkelerle değerlendirirler, böylece peşinde koşacakları amaçları seçerler. Bu seçimi de hayvanlar gibi içgüdüleriyle değil otonom olmalarıyla, kendi koydukları yasalar ile gerçekleştirebilirler. Böylece Korsgaard'ın daha önce de vurguladığı gibi, "inançlarının ve eylemlerinin temellerinin farkında" bir şekilde hareket ederler (Korsgaard, 2018, s. 119-120). Kısaca insan söz konusu olduğunda, seçim tüm eylemi kapsar. Korsgaard bu ayrımla evrimci bakış açısına gelmeyen bir yönümüzün olduğunu vurgulamaya çalışır. Oysa ölümden korkmak, diğerlerinden onay görmek gibi hayvanlarla evrimsel kökenlerimize, ortaklıklarımıza yeterince dikkat etmez. Zeka ve akıl arasındaki ilişkiyi, kendi amaçları doğrultusunda fazlasıyla kesin bir biçimde ayırır.

Bu alıntıda dikkat etmemiz gereken kilit nokta, eylemlerimize yönelik değerlendirci ilişkilerin kendimize yönelmeleri, kendimizle ilgili görüşlere biçim vermeleri, hayvanlar da dahil başkalarıyla olan ilişkimizi belirleyecek olmalarıdır. Açıkçası Korsgaard bu bakış açısının, diğer insanlar kadar hayvanlara karşı da “iyi” bir şekilde duruş sergilememiz için bir umut olacağını düşünür. Bu umudun zorlu tarafı ise Kant’ın hayvanlar konusunda pek bir şey söylememiş olmasıdır. Kant, Aristoteles’in hayvanlara gösterdiği ilgiden çok uzaktır; Aristoteles gibi hayvanlara yönelik bir çalışması da mevcut değildir. Ancak Korsgaard tüm bu gerçeğe rağmen hayvanlara Kantçı bir perspektifle bakabileceğimizi, hayvanları ve hayvanların sorunlarını Kantçı terimlerle yine de ele alabileceğimizi düşünür. Kantçı terimlerle, Kantçı felsefe taslağı içerisinde hayvanlara karşı (insanlara karşı olduğu gibi olmasa bile) önemli yükümlülüklerimiz olduğunu göstermek ister (Korsgaard, 2018, Önsöz, s. XI). İnsanlar ve hayvanlar arasında üzerinde durduğumuz tüm farklılıklara rağmen onları kendinde bir amaç, kendinde değerli olarak ele alabileceğimiz Kantçı bir yükümlülük alanı bulmaya çalışır. Açıkçası insanlara bu konuda güven duyar; çünkü belirttiği gibi, insanlar hayvanlara- de Waal’in vurguladığı bir şekilde- “salt ayakta duran nesnelere” gözüyle bakmalarının hatalı olduğunu bilen tek türdür (Korsgaard, 2006, s. 118-119). Korsgaard tam da bu hatayı göstermeyi ister, hayvanları salt bir araç olarak değil kendilerinde bir amaç olarak ele almamız gereken nedenleri açık kılmaya çalışır. Artık Korsgaard’ın söz konusu girişimini ele almaya başlayabiliriz.

2. Hayvanlar ve Amaçlar Krallığı

Korsgaard söz ettiği farklılıklarımıza bağlı olarak insanların kendilerini ahlaki bakımdan daha “üstün” gördüklerine dikkat çeker. Vurguladığı gibi reel yaşamın her alanında hayvanların yaşamlarını kendi ahlaki yaşamlarımız kadar önemli ve değerli görmeyiz. Biz insanlar için öncelikli olan kendi yaşamımız ve bu yaşamın devamlılığıdır. Kendi sorunlarımız karşısında hayvanların sorunlarını sorun olarak bile nitelendirmeyiz. Hatta hayvanları kendi amaçlarımız için acımasızca bir araç olarak kullanmaktan kaçınmayız (Korsgaard, 2018, s. 6-7, 9). Örneğin “bu yoldaş yaratıkları” salt yemek için fabrika çiftliklerinde yetiştirebiliyoruz. Ayrıca onları köpek dövüşleri, avlanma, at yarışları gibi gaddarca eğlencelerin parçası kılabiliriz, “çeşitli spor ve eğlence etkinlikleri için kontrol edebiliriz ya da

öldürebiliyor”, “onlar üzerine deneyler yapabiliyor”, ayrıca “nerede yaşayacaklarına karar verebiliyor”, “onlardan ürünler yapmak” için rahatça faydalanabiliyor ve “projelerimize engel olduklarında ise onları öldürebiliyoruz.” (Korsgaard, 2018, s. 4, 6). Gerçekten de hayvanların, hatta doğa dahil tüm canlıların yaşamlarına karşı yıkıcılığımız eşi benzeri görülmecek bir büyüklüktedir. Doğanın, talihin tarih içerisinde yıkıcılığı, özellikle kapitalizmle birlikte insanın gerçekleştirdiği yıkıcılık karşısında pek önemsiz durmaktadır.

Korsgaard tüm bu acımasız reel durumlar içerisinde, hayvanlara yönelik eylemlerimiz ve yaşam tarzımız üzerinde ahlaki olarak ciddiye düşünmemiz gerektiğini belirtir. Çünkü şu an için hayvanlarla kurduğumuz ilişki, birçok sıra dışı ahlaki kararlarımızdan farklı olarak yaşamlarımızın merkezinde yer almaktadır (Korsgaard, 2018, s. 4-5). Bu ilişki onları yemek için yetiştirip öldürmek gibi kimi durumlarda fazlasıyla sıradanlaşmıştır. Kimi durumlarda ise hayvanları eğlencelerimiz için suiistimal etmek ve öldürmek, iş göremeyecek yaşa geldiklerinde terk etmek, kendi yaşam alanlarımız içerisinde istememek gibi yine acımasız ve daha bilinçli bir biçimde gerçekleşebilmektedir. Öte yandan hayvanlarla ilişkimizi, evlerimizde onların bizler için birer yoldaş olabilecekleri bir düzeyde kurabilmekteyiz. İşte evde kedileriyle yaşayan ve bir vejetaryen olan Korsgaard (Korsgaard, 2018, Önsöz, s. XI), böyle bir durum içerisinde hayvanların sorunlarının temel nedeninin biz insanlar olduğuna dikkat çeker. Bu nedenle hayvanlara yönelik seçimlerimizin, kararlarımızın ve ilişkilerimizin ahlaki boyutları üzerine farkındalık yaratacak bir tartışma yürütmeye çalışır. Özellikle insanların sebep oldukları sorunlar karşısında, “hayvanların tam olarak insanlar kadar önemli ve değerli olduklarını” görmemizi ister (Korsgaard, 2018, s. 6). Çünkü kendisinin haklı olarak belirttiği gibi, bu dünyayı hayvanlarla ortak paylaşıyoruz ve onların da bir şekilde duyarlılıkları (*sentiments*), zekaları ve kendi-farkındalıkları vardır (Korsgaard, 2018, s. 4). Hayvanlar da bir benliğe/kendiliğe, kişisel bir özdeşliğe/kimliğe, bir kendilik-bilincine sahiptirler ve belli iyileri ve kötülere vardır (Korsgaard, 2018, s. 30-33). Örneğin bir kendilik-bilinci formu olarak tartışılabilirler ve acıları ile kendilerini dünyadan ayırır, kendilerini ve kendi koşullarını değerlendirir ve bu koşulların farkına varırlar (Korsgaard, 2018, s. 31).

Korsgaard için bu kendilik-bilinci formu ayna testini geçemeyen¹⁰ hayvanlarda bile vardır; çünkü ilişkisellikte de bir kendilik-bilinci bulunur. Mesele bir kaplan avı için çömeldiği zaman, avının ve kendi pozisyonunun, fiziksel yerinin farkında olarak hareket eder (Korsgaard, 2018, s. 31).¹¹

Burada Korsgaard'ın ve hatta birçok düşünürün dikkat çektiği gibi, hayvanların kendi yaşamlarına ne denli değer yükleyebileceklerini kimi ortaklıklarımıza dikkatle fark edebiliriz. Örneğin hayvanlara yönelik araştırmalarda çok merkezi bir rol oynayan Darwin -*The Descent of Man* başlıklı eserinde- dil ve alet kullanımının kökenlerini, estetik duyarlılık ve diğer insani kapasiteleri hayvanlarda bile görebildiğimizi belirtir (Korsgaard, 2018, s. 55). Günümüzde çalışmaları ile çok ses getirmiş olan de Waal ise yine hayvanlar ile insanlar arasında ne denli güçlü kökensel ortaklıkların olduğunu empirik araştırmalar ile bize göstermeye çalışır. De Waal, MacIntyre'a dikkatle, hayvanların da bizler gibi ahlaki bir dünyaları olduğunu benimseyecek bir şekilde, ahlakın; "hayatta kalmak için bir destek sistemine dayandırdığımız bir olgudan doğan grup-yönelimli bir fenomen" olduğunu (de Waal, 2006, s. 161), "karşılıklı bir bağımlılık olmadan diğerleriyle yaşayan bir insan" olunamayacağını ve "yalnız (*solidarity*) bir insanın da ahlaka ihtiyaç duymayacağını" söyler (de Waal, 2006, s. 162). Ona göre ahlak tam da böyle bir gerçeklik temelinde, kendi aile ve klanımızdan

¹⁰ Ayna testi hayvanın kendini fark etme, tanıma becerisini gösterip gösteremeyeceğini ortaya çıkartmaya çalışır. Test için "hayvanın bedenine kırmızı bir boya sürülür ve hayvan aynanın önüne bırakılır". Şayet hayvan bu boyalı kısmı fark eder ve aynadan uzaklaşarak bedenindeki bu bölgeye yönelip onu çıkarmaya çalışırsa, yani bedenindeki şeyi merak ederse "aynada kendini fark ettiği", belli bir beden kendi bedeni olduğunu bildiği, aynadaki hayvanın kendisi olduğunu fark ettiği kabul edilir. Maymunlar, filler ve kimi kuşlar bir şekilde bu testi başarıyla geçmişlerdir. Ancak Korsgaard yukarıda belirttiğimiz gibi, bu testi geçemeyen hayvanların kendilik-bilincinden yoksun olduklarını düşünmez (Korsgaard, 2018, s. 31).

¹¹ Korsgaard bu benlik vurgusuyla, Kant'ın benliği/kendiliği "zamanla birleşik duran bir bilinç türüne sahip olmakla ilişkilendirmesini" aşırı bir görüş olarak kabul eder (Korsgaard, 2018, s. 32). Korsgaard'a göre Kant'ın diğer bir aşırı görüşü de *Saf Akılın Kritiği*'nde 'Ben' idesinin önemini, "Bence"nin (*I think*) tüm düşüncelerimize bağlanmak zorunda olduğu olgusuna dayandırması"dır (Korsgaard, 2018, s. 34). Korsgaard'ın Kant'ın bu açıklamalarına karşı iki itirazı vardır. Birinci itirazı hayvanların bir benliğe sahip olup benliğin aslında salt bir derece sorunu olarak karşımıza çıkmasıdır. Çünkü hayvanlar da zaman içerisinde işlevsel belli bir bakış açısını, zamanla belli bir kişisel devamlılığı edinebilir, öğrenebilirler; beğenileri vardır, dostlar edinirler, projeleri ve rolleri bulunur (Korsgaard, 2018, s. 32). İkinci olarak Kant'ın, her ne kadar ifade etmemiş olsa da, "bence"si "bir bütün olarak tutarlı kavramına" ulaşmayı amaçlayan bir işlevsel birlik olarak görülebilir. "Bence"yi dünyada kendi yolunuzu bulacağımız bir işlevsel birliğin işareti olarak ele alabiliriz (Korsgaard, 2018, s. 34).

komünitemize/topluluğumuza oradan millete, insanlığa ve tüm yaşam normlarına doğru gelişir (de Waal, 2006, s.163-164). İnsan adım adım etkin kılabilceği bu ahlaki kapasiteler içerisinde belli temel düzeyleri, “empati”yi, “karşılıklılığı” (*reciprocity*), “hak edilen cezayı” (*retribution*), “çatışmaların çözümünü”, bir “hakkaniyet duygusu”nu (*a sense of fairness*) diğer primatlarla paylaşmaktadır (de Waal, 2006, s. 166-167).¹²

Hayvanlarla bu paylaşımlarımızdan, ortaklıklarımızdan biri de MacIntyre gibi filozofların dikkat çektiği gibi “bağımlılıklarımız”dır. Özellikle bebeklik ve yaşlılık dönemlerine, engellilik durumlarına baktığımızda hayvani yönlerimizin bizler üzerindeki etkili olan bağlayıcılıklarını ve aslında yaşamlarımızı nasıl etkilediklerini yaşam boyu fark etme imkânımız olur.¹³ İşte hayvanlarla ortaklıklarımıza dikkat eden tüm bu açıklamaları düşündüğümüzde de Waal’den etkilenen Martha C. Nussbaum’un insan olmayan hayvanlara yönelik şunu vurgulaması anlamlı ve önemlidir: İnsan olmayan hayvanlar tüm farklılıklarımıza rağmen, görmezden gelemeceğimiz kimi sahip olduğumuz ortaklıklara bağlı olarak, adalet tartışmasının bir parçası olmalıdırlar (Nussbaum, 2007, s. 325-326-v.d.). Çünkü onlar da bizler gibi yemek, içmek, cinsel etkinliklerde bulunmak, bebekleriyle oynamak, sıcak ve rahat bir ortamda yaşamak ve yoldaşlara sahip olmak isterler (Korsgaard, 2018, s. 22).¹⁴ Kısaca iyi ve kötü görece-

¹² De Waal insanların ve maymunların karşılaştırmaları üzerinden ahlakın üç aşamasını şu şekilde ortaya koyar:

1. “Ahlaki duyarlılıklar” (*moral sentiments*) düzeyi: Bu düzeyde insanlar ahlakın temelleri olarak “empati kapasitesini”, “karşılıklılık eğilimi”ni, “bir adalet duygusu”nu, “ilişkileri uyumlu kılma becerisi”ni gösterirler ve bu düzey diğer primatlarda da mevcuttur.
2. Sosyal baskı (*social pressure*) düzeyi: Bu düzeyde insanlar “iş birliğine dayanan grup yaşamı lehinde davranışlar sergilerler.” Bu “topluluk ilgisi ve buyurgan sosyal kurallar diğer primatlarda da vardır, sadece bir bütün olarak toplum amaçlarına yönelik ilgi ve sosyal baskı daha az sistematik, daha az ilgi çekicidir.”
3. “Yargılama ve akıl yürütme” (*judgement and reasoning*) düzeyi: Bu düzeyde “diğerlerinin ilgileri ve amaçları bizim davranışları yargılamamızı- doğrudan bize dokunmayanların davranışları da dahil- şekillendirdiği ölçüde diğerlerinin ihtiyaçlarını ve amaçlarını içselleştirme mevcuttur. [Bu düzeyde] ahlaki yargılama öz-refleksiftir (yani kendi davranışlarımızı da yönlendirir) ve sıklıkla mantıksal olarak bir sebebe dayanır. İşte “diğerlerinin ihtiyaçları ve amaçları her iki grup için belli düzeyde içselleşebilse de [bu düzey] benzerliklerin son bulunduğu yerdir.” (de Waal, 2006, s. 168).

¹³ Bağımlılığı, hayvanlar ve hayvanlığımız üzerinden ele alan etkileyici bir okuma için (bkz. MacIntyre, 2002).

¹⁴ Bu dostluk ilişkisinin hayvanlardaki merkezi rolünü, hayvanlar üzerine eşsiz çalışmaları ve değerlendirmeleri olan Aristoteles’in vurgulaması anlamlıdır. Korsgaard’ın dikkat çektiği ve son dönemlerde vizyona giren *Alfa Kurt (Alpha)* (2018) filminde göreceğimiz gibi; örneğin köpeklerin dostluğa, topluluğa duydukları ihtiyaç ve gereksinim insanlarınkinden fark-

ğimiz bu isteklere tüm yaratıklar, yani insan kadar insan olmayan hayvanlar da sahiptirler. Nussbaum'un ifadeleriyle söylersek, bu ilişkiler bakımından onlar da adalet tartışmasının bir konusudurlar (Nussbaum, 2007, s. 326) ve kapasitelerine, işlevlerine saygı ve özen göstermemiz gereken canlılardır. Çünkü insan olmayan hayvanlar da bizler gibi işlevlerini yerine getirecekleri belli kapasitelerle doğarlar ve bu kapasitelerini etkin kılmada “maddi ve sosyal çevrenin desteğine ihtiyaç duyarlar” (Nussbaum, 2012, s. 229).¹⁵

İmdi Korsgaard da bu filozoflar ve düşünürler gibi hayvanların bizlerle ortaklıklarına, onların yaşamlarına yükledikleri değerleri ve iyileri gözeterek, onları ve yaşamlarını değersiz görmememiz gerektiğini belirtir (Korsgaard, 2018, s. 15-16). Çünkü tüm yaratıklar yani insanlar kadar hayvanlar da bizzat belli değerlerle yaşarlar; belli işlevlerle [*ergon*] hareket ettiklerinden dünyayı değerlendirici bir gözle görürler; şeylere çekici ve peşinde koşulacak ya da caydırıcı ve uzak durulacak bir şekilde yönelirler. Kendi koşullarını, bu koşulları etkileyecek şeyleri iyi ve kötü olarak ele alırlar (Korsgaard, 2018, s. 20-21). Korsgaard bu önemli ortaklıklarımıza, yani hayvanların da bizler gibi yaşamlarına değer yüklediklerine dikkat ederek, yerinde bir şekilde şunu vurgular: “Bizlerin ahlaki doğası, ahlaki standartları hayvan eylemine uygulamamızdan dolayı bizleri daha iyi kılmaz.” (Korsgaard, 2018, s. 53). Hayvanlardan daha zeki olmamız, daha üstün entelektüel beceriler ortaya koymamız, bizlerin “daha yüksek bir ahlaki mevki”de yer aldığını göstermez (Korsgaard, 2018, s. 60).¹⁶

Korsgaard Aristoteles'in işlev kavramından hareket eden bu açıklama-

lı değildir. Hayvanlarla dostluk ilişkisini Aristotelesçi Aquinalı Thomas'ın düşündüğü gibi olanaksız olarak nitelendirmek (Coetzee, 1999, s. 65) doğru olmayacaktır. Belki de hayvanlarla dostluğumuzu, Aristoteles'in dostluk tartışmasında aynı seviyede olmayacak olsa da erdemli kişilerle kurduğumuz dostluğun içerisinde bir yere koyabiliriz. Çünkü bu dostluk da temel olarak karşılıksız, kendinde bir amaç olan iyiler üzerinde yükselir.

¹⁵ Ancak Nussbaum için kendi kapasiteler yaklaşımının merkezinde insanın saygınlığı vardır (Nussbaum, 2007, s. 346).

¹⁶ Korsgaard bu açıklamalarını, yaratıkları bir önem hiyerarşisinden uzak tutma çabası olarak görmemizi ister. Ona göre amacı Singer gibi insanlar ve hayvanları eşit önemde ele almak değildir. Tartışmasında asıl odaklandığı nokta, yaratıkların “kendileri için şeylerin önemli olduğu varlıklar” olduklarıdır (Korsgaard, 2018, s. 63). Örneğin ölüm, Jeff McMahan'ın işaret ettiği gibi, kompleks bir naratif/anlatısal yapıya sahip olan insan için, böyle bir yapıya sahip olmayan hayvana göre daha kötü yani daha değerlidir (Korsgaard, 2018, s. 66). Ama Korsgaard için bu değerlilik bahsettiği tarzda bir hiyerarşiye yol açmamalıdır. Tavşanın ölümü ilişkisini kendi bakış açımızla görmemiz gerekir (Korsgaard, 2018, s. 65-66).

malarını, hayvanları kendinde amaç olarak ele alacağımız bir Kantçı okumayla birleştirmek ister. Kendisi, Nussbaum'un da dikkat çektiği gibi, hayvanlar konusunda işlev tarzında Aristotelesçi bileşenlerle birlikte Kantçı bir yaklaşım geliştirmeye çalışır (Nussbaum, 2012, s. 230).¹⁷ Gelgelelim Korsgaard bu sentez yolunda şöyle bir zorlukla karşılaşır: Kant'ın kendisi hayvanlara karşı yükümlülük içerisinde olacağımız bir değerlendirmeyi ahlak teorisinin açık ve güçlü bir parçası kılmaz (Nussbaum, 2007, s. 329). Çünkü Kant- Roma yasasını takip ederek- *Groundwork*'te ahlaki dünyayı "kişiler" (*persons*) ve "şeyler" (*things*) olarak ikili bir ayrım ile ele alır ve insanın karşısına insan olmayan hayvanlar da dahil olmak üzere her şeyi koyarak ilerler (Korsgaard, 2013, s. 629-631). Böyle bir ayrıma yol açan şey ise insanların rasyonalitelerine ya da akılsallıklarına bağlı olarak bir "Amaçlar Krallığı"nı kuracak şekilde seçimleri ile kendi yasalarını yapmalarıdır. Bu krallıkta akılsal her insan "kendinde bir amaç olarak" "içsel bir değer"e, "haysiyet"e (*dignity*) sahiptir ve satın alınacak hiçbir ücreti/fiyatı yoktur. Bunun karşısında yer alan şeyler ise insanlardan farklı olarak böyle bir kendinde değer taşımayıp belli bir ücretle satın alınabilirler, bir araç olarak göreceli bir değerdedirler. İşte hayvanlar da akıldan yoksun olmaları nedeniyle bu şeyler grubu içerisinde yer alırlar, yani araçsal bir değer taşırlar (Korsgaard, 2013, s. 631; Kant, 2002, s. 52).¹⁸ Hayvan-

¹⁷ Nussbaum, Korsgaard'ın Aristotelesçi bileşenlerle ilerleyen Kantçılığının "hayvanların etik ele alınması için uygun bir temel teklif edebileceğine" inanır (Nussbaum, 2012, s. 230). Ama burada ele alamayacağımız Kantçı bileşenleri içeren Yeni-Aristotelesçi (*Neo-Aristotelian*) (Nussbaum, 2012, s. 230) kapasiteler yaklaşımı temelinde ilerler. *Frontiers of Justice*'daki ifadesiyle söylersek, kapasiteler yaklaşımının daha iyi bir teorik rehber olabileceğine inanır görünür (Nussbaum, 2007, s. 327). Çünkü Nussbaum Rawls gibi politik bir yaklaşım içerisinde hareket ederek, "makul insanlar"ın paylaşacakları insan olmayan hayvanlara yönelik ortak bir zemin bulmaya çalışır. Bu nedenle Korsgaard'ın insanın "insanların dünyadaki değerini tek kaynağı" olacağı açıklamasının kimi makul insanlar için ortak bir zemin veremeyeceğini düşünür (Nussbaum, 2012, s. 230-231). Dolayısıyla Nussbaum, son dönem eserlerinde görebileceğimiz gibi, Korsgaard'ın kapsamlı bir etik teori geliştirme ilgisi yerine politik olana dikkatle ilerler. Nussbaum'un kapasiteler yaklaşımıyla ilgili (bkz. Erkızan, 2012; Mutlu, 2015).

¹⁸ Korsgaard Kant'ın hayvanlarla ilgili söz konusu açıklamaları içerisinde özellikle Kant'ın şu pasajlarına dikkatimizi çeker:

"Varoluşu istencimize (*will*) değil doğaya dayanan varlıklar, eğer akıldan yoksun varlıklarsa, sadece göreceli, araç olarak bir değere sahiptirler ve bu nedenle *şeyler* olarak adlandırılırlar, öte yandan akılsal varlıklar ise, doğaları onları hali hazırda kendilerinde bir amaç olarak belirlediği için kişiler olarak, yani salt bir araç olarak kullanılmayacak şeyler olarak adlandırılırlar." (*Groundwork*, 4:428) (akt. Korsgaard, 2018, s. 98, 114 ve 1. dipnot).

"[insan] koyuna ilk kez 'giydiği post sana doğa tarafından kendi kullanımın için değil benim için verildi' deyip, postu giymek için koyundan aldığımda tüm hayvanların üstünde

ların da içinde yer aldığı bu şeylere yönelik hiçbir ahlaki ödevimiz yoktur; yani ahlaki ödevler “kendilik-bilincine sahip olmayan hayvanlar”a değil salt “kendilik-bilincine sahip varlıklar olan insanlar”a yöneliktir (Nussbaum, 2007, s. 329). Kısaca Kant insanların amaçlarının nesnel temelini, onların sahip olduğu akıl ve akılsal istemeye ilişkilendirir (Kant, 2002, s. 45), insanın eylemlerinin kendilerinde amaç olmasını salt akılsallık temelinde ele alır (Kant, 2002, s. 47). Onun için belli bir yasal birlik olan “Amaçlar Krallığı” “çeşitli akıl sahibi varlıkların, ortak yasalar aracılığıyla kurulan sistematik birliği”dir (Kant, 2002, s. 51).

İmdi Kant’ın bu açıklamalarına bağlı olarak ahlak teorisini salt akılsal varlıklarla sınırlandırdığı çok açıktır (Korsgaard, 2018, s. 55). Çünkü Kant için sadece akılsal ve otonomi sahibi insanlar diğer akılsal insanlarla karşılıklılığa (*reciprocity*) dayanan, birbirlerine karşı yükümlülükler, ödevler taşıyan bir ilişki içerisinde olabilirler. Ahlaki topluluğu oluşturan ve sınırlarını belirleyen böyle bir karşılıklı ilişkiyi de akılsal ve otonom olmayan hayvanlarla kuramayız; dolayısıyla onlarla bu ahlaki topluluğun içerisinde bir ilişki tesis edemeyiz (Korsgaard, 2018, s. 96). Bu toplumun, yani birbirimize belli yükümlülükler ve ödevler yüklediğimiz ve karşılıklı bir yasa içerisinde hareket ettiğimiz “Amaçlar Krallığı”nın bir parçası olmadıkları için de (Korsgaard, 2018, s. 125) hayvanlara karşı bir adalet ödevi gibi bir ödevi borçlu değiliz. Bir anlaşmanın, sözleşmenin parçası olamayacak hayvanları adalet ödevinin bir parçası kılamayız (Korsgaard, 2018, s. 116).¹⁹

keyif almış olduğu... bir ayrıcalığın farkına vardı ve onları artık yoldaş yaratıklar olarak değil keyif aldığı herhangi bir amacı elde etme isteği için kullanılan araçlar ve vasıtalar olarak kabul etti. Bu nosyon şu ayrımanın farkındalığını ima eder: İnsan diğer insanlara, hayvanlara yöneldiği gibi yönelmemelidir ama onları doğanın hediyeleri içerisinde eşit bir paya sahip olarak kabul etmelidir... O halde insan kendinde amaç olduğunu iddia edebildiği için...tüm akılsal varlıklarla eşit bir seviyeye ulaşmıştı...” (“Conjectures on the Beginning of Human History” 8: 114) (akt. Korsgaard, 2018, s. 98 ve 4. dipnot).

“Hayvanlara eziyet edeceğimiz, onların ıstırap çekmelerine izin vereceğimiz ya da onlara sevgisiz bir şekilde davranacağımız herhangi bir eylem kendimizi alçaltır.” (*Lectures on Ethics*, 27: 710). (akt. Korsgaard, 2018, s. 98). Kant’ın bu pasajlarına dikkatle Korsgaard’ın belirttiği üzere; Kant kendimiz ve karşılıklı ilişki içerisinde olduğumuz diğer insanları bir amaç olarak ele alırken, hayvanları bir araç olarak ele alacağımızı düşünür. Ancak Korsgaard’a göre Kant bu araçsallığı, kesinlikle hayvanlara kötü davranmamız anlamında kullanmaz (Korsgaard, 2018, s. 99-100).

¹⁹ Bu anlayış sözleşmecî filozoflarda, hatta Batı kültürü kadar birçok kültürün merkezinde bulunur. Sorabji’nin dikkat çektiği gibi, hayvanların adaletin konusu olmaması Hesiodos gibi ozanlarda, Aristoteles ve günümüzde Rawls gibi filozoflarda da mevcuttur. Örneğin Hesiodos’a göre “Zeus adaleti hayvanlara değil, salt insanlara vermiştir.” (Sorabji, 1993, s. 117). Rawls ise “bir adalet duygusundan yoksun olan hayvanları” adalet tartışmasının konu-

Pekala “Amaçlar Krallığı” içerisinde biz insanların “Amaçlar Krallığı”nın dışında yer alan hayvanlarla ilişkisi nasıl olacaktır? Kant bu ilişkiyi paylaştığımız özelliklere bağlı olarak salt “benzerlik” (*analogy*) üzerinden yürüteceğimizi düşünür (Korsgaard, 2018, s. 96). Bu benzerlikle Kant’ın demeye çalıştığı şey; hayvanlara saygılı davranmamızın, böyle bir ödevi taşımamızın ve bu ödevi büyütmemizin bir şekilde insanlarla ahlaki ilişkimize de katkı sağlayacağı, ahlaki doğal eğilimlerimizi de güçlendirecek olmasıdır. Diğer bir deyişle, Kant hayvanlara yönelik ödevlerimizin insanlığa karşı ödevleri etkileyeceğini, bu pratiği ekip büyütmenin insanlığa karşı ödevleri de ekip büyütme katkı sağlayacağını düşünür (Korsgaard, 2018, s. 101; Nussbaum, 2007, s. 329-330). Onun için insanların “hayvanlara iyi davranma ödevini borçlu olması doğrudan hayvanlara yönelik olmaktan ziyade kendimizle ilgilidir ve bu ödevin temeli de hayvanları kendi karakterimize bağlı ele aldığımız tarzı etkilemesine ya da “ahlaka hizmet edebilen” duygularımızı etkilemesine dayanır.” (Korsgaard, 2018, s. 101). Yani Kant için insanların hayvanlara yönelik doğrudan değil salt “dolaylı bir ödev”i vardır (Korsgaard, 2018, s. 101). Bir bakıma hayvanlar merkezde yer alan “Amaçlar Krallığı”na dolaylı bir katkı sağladıkları için değerlidirler.

Gelgelelim Korsgaard, Kant’ın hayvanlarla ilgili bu açıklamalarında kendi kavramlarının imalarını tam olarak takip etmediğini, tam olarak anlamadığını düşünür. Korsgaard için Kant’ın “Amaçlar Krallığı” ya da ahlaki topluluğu sadece akılsallığa sahip oldukları için yasalar yapan üyeler olarak insanlarla ilişkilendirmesi ve bu topluluk içerisinde hayvanlara yer vermemesi bir hatadır. Çünkü Korsgaard’ın haklı olarak vurguladığı gibi,

su yapmaz (Sorabji, 1993, s. 119). Hayvanlara “acı çektirmenin yanlış olduğunu” düşünse bile, adaleti merkeze aldığı “sözleşme doktrini”ni hayvanları içine alacak şekilde genişletmez (Nussbaum, 2007, s. 331). Sorabji’nin vurguladığı üzere kimileri adaleti, politik hakları salt akısal, bilinçli varlıklarla ilişkili ele alabilir (Sorabji, 1993, s. 116). Hatta kimileri hayvanları yiyecek ve tıbbi araştırmalar için öldürmeyi acı verici bulsa da yine de bir adaletsizlik olarak değerlendirmeyebilir (Sorabji, 1993, s. 118). Sorabji belki de haklı bir şekilde hayvanlara karşı bugün nasıl bir tutum içerisinde olacağımıza yönelik etik ve politik krizin Aristoteles ile başladığını düşünür. Çünkü ona göre Aristoteles “aklı” (*logos/reason*) (DA 3.3. 428a24; EE 2.8, 1224a27; Pol. 7.13, 1332b5; NE 1.7, 1098a3-4), “akıl yürütme”yi (*logismos/reasoning*) (DA 3.10, 433a12), “düşünce”yi (*dianoia/thought*), “intellekt”i”anlak”ı (*nous/intellect*) ve “inanç”ı (*doxa/belief*) salt insana özgü görmesi ve hayvanların bunlardan yoksun olduklarını kabul etmesi neticesinde, özellikle zihin felsefesi ve ahlak felsefesi içerisinde önemli bir krize yol açmıştır (Sorabji, 1993, s. 7, 12-14). Bu krizlerden biri, belirttiği gibi, insanların kendilerini hayvanların üstüne yerleştirmeleri neticesinde hayvanlara karşı nasıl bir ahlaki sorumluluk içerisinde olacakları konusudur (Sorabji, 1993: s. 7).

bizler sadece akılsal varlıklar değil belli bir iyiye sahip hayvanlarızdır da. Dolayısıyla kendinde amaç olmamız ile akılsal varlıkların kendinde amaç olması eş değerdir. Korsgaard bu hassasiyeti gösterme konusunda Kant'ın yeterince dikkat etmediğini ve aslında Kant'ın kendi teorisinde bile sözünü ettiği ayrımların karar verici olamayacağını belirtir. Korsgaard'a göre akılsal varlıklar olarak bizler, yine Kantçı bir taslak içerisinde ahlak yasalarını diğer hayvanları koruyacak ve onları kendinde amaç olarak ele alacak bir şekilde genişletebiliriz (Korsgaard, 2018, s. 131-132). Hatta bunu yapabildiğimiz takdirde, yani onların değerini bir amaç olarak ele alabildiğimiz bir durumda, kendimize de hak ettiğimiz değeri gerçek anlamda verebiliriz (Korsgaard, 2018, s. 113), kendimize akılsallığımızın ve bedenselliğimizin birliği içerisinde de bir amaç olarak bakabiliriz.

Korsgaard bu kapsayıcılık talebi ile Kant'ın felsefesine yönelik kilit önemde gördüğü şu konuya dikkatimizi çeker:

Aslında Kant'ın argümanında işler halde ve hafifçe farklı olan aktif ve pasif anlamlar şeklinde düşünebileceğimiz anlamlar vardır. Eğer seni benim için yasa yapma becerisinde kabul edersem ve beni, hem kendi seçimlerine saygı duyma hem de kendinde amaç olarak değerleriyle bağdaşır şeyleri seçmemi sınırlandırma yükümlülüğü altına *yerleştirme* (*placing*) becerisinde kabul edersem, seni aktif anlamda kendinde bir amaç olarak kabul etmem gerekir. Kendimizi karşılıklı yasa yapma sistemi içerisinde bütünüyle bağlı olarak görme anlamına gelen şey budur. Eğer amaçlarınla ya da en azından senin için-iyi olan şeylerle mutlak bir şekilde iyi olarak ilgilenmekle yükümlüysem, seni pasif anlamıyla kendinde amaç olarak kabul etmem gerekir. Kant açık bir şekilde bu ikisinin aynı anlama geldiğini, yani pasif anlamında kendinde amaç olan herkesin aktif anlamında da kendinde amaç olması gerektiğini düşündü. Sadece insanlar ile ilgili düşündüğün zaman bu fikirler pekala çok yakın görünür; çünkü amacının mutlak biçimde iyi olarak ele alınmasını talep etmen herkesin onu, kimi sebepler vererek ele alması gerektiğini talep etmendir ve bu şekilde davranman diğerleri için bir yasa yapacak ve karşılıklı yasa yapmaya katılacak pozisyona sahip olduğunu iddia etmendir. Ancak hayvanları düşündüğümüzde, bu iki fikrin aynı olmadığı açık hale gelir. Onlar için iyi olan şeyin mutlak olarak iyi olduğu anlamda kendilerinde amaç oldukları, ki karşılıklı yasa yapmaya bizimle birlikte katılmasalar bile, kesinlikle doğru olabilir (Korsgaard, 2018, s. 141).

Korsgaard bu alıntıladığımız önemli pasajda, özel olarak tüm yaratıkların yani insanlar kadar diğer hayvanların da belli nihai iyilerle hareket ettikleri üzerinde durmaya çalışır (Korsgaard, 2018, s. 113). Kant'ın kendinde amaca dair açıklamasını da bu kapsayıcılıkta iki türlü ele almamız gerektiğini söyler. İlk insanlar otonom yasa koyucular olarak "Amaçlar Krallığı"nda aktif anlamda kendinde amaç değeri taşırlar. Ötekinde ise insanlar hayvansallık bakımından kendinde bir amaç değeri taşırlar ve bu düzeyde insanlar pasif anlamda bir kendinde amaç değerine sahiptirler (Korsgaard, 2018, s. 142).

Korsgaard sözünü ettiği bu aktif ve pasif kendinde amaç ayrımını şu şekilde de ifade edebileceğimizi belirtir: Bir karar vermenin, bir seçimde bulunmanın "iki görünümü (*aspects*) ya da "an" (*moment*) bulunur. Birinci anlamında bir şeyi istemem, örneğin bahçede sebze büyütme istememdir ve bu seçim benim için iyidir. Bu iyiyi nihai iyiye sahip bir yaratık olarak mutlak iyi olarak ele alabilir, benim için mutlak iyiymiş gibi kovalayabilirim. Bu benim için iyinin, mutlak bir iyi olması bakımından kendinde bir amaç olduğunu söyleyebilirim. İkinci anlamında ise bu iyiyi kendi gelecek benliğime bağlayacak bir yasada -Korsgaard'ın sebze büyütme örneğini devam ettirecek olursak- sebze büyütme için toprağı sulama yükümlülüğünü bir kategorik buyruk/imperatif olarak kendime yükleyebilirim. Hislerime, arzularıma koşullu olmayan bu yarattığım yükümlülük, yani belli bir sebeple ve yasa ile davranmam, "seçimlerimi yasa olarak almak" kişilerin otonomime saygı göstermesini gerektiren bir durumdur. İşte bu ikinci düzeyde akılsal varlıklarla ilişki kurar, herkes için yasa yapan bir otonom yasa koyuculuğu gösteririm (Korsgaard, 2018, s. 143-144). Seçtiğim şeyle bu düzeydeki bir değer ilişkisi, Korsgaard'ın ifadesi ile diğer bir anlamda yani aktif anlamda kendinde bir amaç olduğum anlamına gelir.

Korsgaard yukarıda üzerinde durduğu ayrımında, Kantçı bağlamda değer ve değer verme ilişkisine odaklanır; kendimize ve kendimizle birlikte diğerlerine değer vermenin ikili sferi, uzamı üzerinde durur. Birinci uzamda tüm hayvanların kendilerine göre belli iyiler söz konusu iken, ikinci düzeyde ise kendi iyimin herkes için geçerli olacağı evrensellik ve mutlak iyiler geçerlidir. Akılsal insan, salt birinci düzeyde hareket eden insan olmayan hayvanlardan farklı olarak bu iki uzamı da kapsayacak bir

yasallıkla hareket ederek, her iki düzeyi de kendinde amaç olarak ele alabilir. İşte Korsgaard'a göre Kant'ın felsefesini bu anlayışa uygun okuyabiliriz. Çünkü Kant (değeri bizzat şeylerin kendisinde arayan teorisyenlerden farklı olarak) belli bir bilgi yönü olan değeri kişide arar, değer vermeyi bizlere görelî bir şekilde ele alır. İyi benim için iyi olandır (Korsgaard, 2018, s. 135) ve akılsal olması bakımından söz konusu iyinin işleyişini insanda en başarılı kılan ise insanın eylemlerine ve amaçlarına mutlak bir değer vermesi, akılsal seçiminde diğerlerini kendinde amaç olarak gözetmesidir. İnsanın eylemini gerçek anlamda akılsal ve iyi kılan, "ilkeni evrensel bir yasa olarak istemelisin" kategorik buyruğudur (Korsgaard, 2018, s. 140). Kant bu buyruğu şu şekilde ifade eder: "ancak aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğin maksime göre eylemde bulun." (Kant, 2002, s. 38). Bu kategorik buyruktaki da bir eylemin herkes tarafından kabul edileceği, herkesin hemfikir olacağı bir doğruluk söz konusudur (Korsgaard, 2018, s. 140-141). Ve akılsal biçimde kendi ilgimizi diğerlerine genişlettiğimiz bu bakışı, ilk düzeyde belli bir değere sahip olduğunu gördüğümüz ve paylaştığımız, bizler gibi akılsal olmayan hayvanlara da genişletebiliriz. Hayvanların bakış açısından bakan bir sempati ile hareket ettiğimiz takdirde ise her yaratığa öncelikli olarak haz ve acı ya da içsel değeri ile değil, değerlerin bir kaynağı olduğunu gözeterek bakabilir ve onların iyi ya da kötüsüne de değerlerin değer verenden geldiğini kabul ederek mutlak anlamda, kendinde amaç olarak yaklaşabiliriz (Korsgaard, 2018, s. 136-137). Bu yolla da aslında tüm iyilerimize, yani bedensel ve akılsal iyilerimize daha kapsayıcı yaklaşır, kendi değerimizi daha tam/bütünlüklü kavrar (Korsgaard, 2018, s. 144), "insanlığımız"ı daha tam gerçekleştiririz (Korsgaard, 2018, s. 145).²⁰

Korsgaard tüm bu açıklamaları sonrasında ahlaki, "bir hayvan olmanın sadece insani bir yolu" olarak nitelendirir. Ona göre bizler "ahlaki yasa yapma içerisinde belli bir yolda hayvani doğanın kendi değerini zaten onaylıyoruzdur." (Korsgaard, 2018, s. 146). Kant'ın iddia ettiği gibi, akılsal otonom varlıklar olarak birbirimize yüklediğimiz yükümlülüklerimiz karşılıklı yasa yapmaya, birbirimiz üzerinde benzer iddialarda bulunmaya

²⁰ Ona göre aslında Kant da sözünü ettiği kimi sorunlara rağmen "İnsanlık Formülü" altında yardımseverlikten (*beneficence*) bahsederken her iki yönümüze, yani akılsal ve hayvani doğamızı içeren bir saygıdan bahseder (Korsgaard, 2018, s. 145).

dayanır. Fakat hayvanlarla belli ortaklıklarımız var ve bu ortaklığa bağlı hayvansallık düzeyinde de belli iyi ve kötü şeylerden bahsedebiliyoruz. İşte hayvanlarla olan bu ortaklığımız, hayvanlara yönelik gerçekleştirebileceğimiz kimi yükümlülüklerimizin olduğunu bize hatırlatır, bizi hayvanlara karşı kimi yükümlülüklerle sevk eder. İleride söz edeceğimiz tüm bu yükümlülükler, kimi iyilerin tüm hayvanlar ve insanlar için nihai ve mutlak iyi olduğu ve bu bakımdan da kendinde bir amaç değeri taşıdığı bir zeminde yükselir (Korsgaard, 2018, s. 147). Pasif ve aktif kendinde amaç ayrımı ile söylersek, bu yükümlülükler pasif anlamda amaçsallığımızı kapsayan bir ilişkiler içerisinde yükselirler.

Sonuç olarak Korsgaard tüm bu açıklamalarıyla Kant'ın insanlar ile hayvanlar arasındaki keskin ayrımını yumuşatmaya, revize ve reforme etmeye çalışır. Bu ilişkiselliği salt akılsallık üzerinden ele almak yerine (üzerinde durduğumuz aktif ve pasif kendinde amaç ayrımı gibi kimi nüanslarla) hayvanları da ahlaki topluluğun içerisine dahil etmeyi ister. Onları kendilerinde amaç durumundaki yoldaş yaratıklar olarak ele alabileceğimizi belirtir (Korsgaard, 2018, s. 148). Ona göre hayvanlarla ilişkilerimizin farklı yükümlülükler temeline sahip olmaları, hayvanlarla aynı topluluk içerisinde yer almamızın önüne geçmemelidir (Korsgaard, 2018, s. 148-149). En yüksek iyi olarak kabul edebileceğimizi belirttiği “Amaçlar Kralığı”nı “tüm iyi amaçların bütünü”nü kapsayan bir ilişkisellekle ele almamız pekala mümkündür. Hayvanların da içinde yer aldığı böyle bir krallık, herkesin iyisini gerçekleştirebileceği, dünyanın tüm yaratıkları için daha iyi yaşanabilir bir yer olabilir (Korsgaard, 2018, s. 153).

Gelgelelim Korsgaard'ın samimi bir şekilde belirttiği gibi, böyle bir yaşam yolunda ciddi kimi zorluklarla karşılaşabiliriz. Örneğin hayvanların doğa sisteminin içerisinde kök salmış durumlar nedeniyle sahip oldukları ilgileri/çıkarları ile bir hayvan olarak bizim ilgilerimiz/çıkarlarımız farklı olabilir. Çıkarlarımız, “dünya kaynakları” ve “doğal ortam” konusunda bizi “rekabete zorlayabilir”. Ayrıca çoğu hayvan gezegen için sayıca çok fazla doğum yapabilmekte ve bu doğanların büyük kısmı da varoluşunun güzelliklerini yaşayacak bir duruma gelmeden önce ölmekte, öldürülmektedir (Korsgaard, 2018, s. 154). Yine Korsgaard'ın haklı olarak vurguladığı üzere doğanın “ahlaki standartlar karşısında dik kafalı/itaatsiz” bir duruşu vardır. Kendi eylemlerimize yüklediğimiz yasayı, iyi formunu doğaya yüklememiz

pek de mümkün değildir (Korsgaard, 2018, s. 154). Durum buyken bizlerin doğadaki kimi çatışmalar içerisinde doğru olan şeyleri yapması gerçekten zor olabilir. Gelgelelim Korsgaard yaşamın tüm bu zorluklarına rağmen insandan umudunu kesmez. Herkesi, hiçbir zarar vermeden söz konusu “Amaçlar Krallığı” içerisine dahil edebileceğimize, bu krallık kapısını herkes için açık tutabileceğimize inanır (Korsgaard, 2018, s. 155).

Korsgaard bu ‘iyimser umut’ içerisinde, özellikle Kant’ın epistemik ılımlılığını hatırlamamızı ister. Ona göre Kant felsefi olarak en temelde doğadaki yerimizi, sınırlarımızı tespit etmeye çalışır ve bu soruşturmasında bizlerin doğanın kendinde bilgisine sahip olabileceğimizi düşünmez. Kant insanlığımızdan kaynaklanan bu sınırlılıklarımız içerisinde akılsal varlıklar olarak teorik anlama ve ahlaki eylem kapasitelerimiz ile dünyayı daha bilinebilir ve akılsal kılacağına inanır. Ama sözünü ettiği ahlaki yasaların şeylerin doğalarında yazılı bulunmadığını, onların salt bizim yasalarımız olduğunu da ekler (Korsgaard, 2018, s. 169). İşte Korsgaard sahip çıktığı bu Kantçı anlayışın, bizi diğer yaratıklardan daha eşsiz bir yerde tutmadığına inanır. Harika bir şekilde belirttiği gibi, “bizler evrenin sevgilileri değiliz, yazgımız yazgıları bize benzer biçimde kendi varoluşlarını deneyimlemek olan diğer yaratıkların yazgılarından mutlak biçimde daha önemli değildir. Aksine tam tersidir.” (Korsgaard, 2018, s. 169). Bizleri özel kılan şey söz konusu ahlaki önemlilik değil, diğer yaratıkların bizler kadar değerli olduğunu kavrayacak “empati”ye sahip olmamız ve aklımızla hayvanları da kendinde amaç alacağımız bir sonuca gidebilmemizdir (Korsgaard, 2018, s. 169). Odaklanmamız gereken bu özelliğimizdir. Coetzee’nin *The Lives of Animals*’daki karakteri olan Costello üzerinden belirttiği şekilde, diğer insanlara ve hayvanlara yönelik yapmamız gereken şey onların varlığını görebileceğimiz bir şekilde yüreğin (*heart*) konumlandığı “sempati/duygudaşlık” yetisine dikkat etmemiz ve onu kapamamızdır (Coetzee, 1999, s. 34-35).

Pekala biz akılsal insanlar yüreklerimizi de kapamadığımız takdirde, hayvanlara yönelik ne gibi yükümlülükleri yerine getirebiliriz? Korsgaard ile bir sonraki bölümde bu soruya cevap vermeye çalışalım.

3. Hayvanlara Karşı Yerine Getirebileceğimiz Kimi Yükümlülükler

Korsgaard yukarıda gördüğümüz açıklamalarını ideal bir teori düzle-

minde götürür, hayvan etiğinin pratik sorunlarına girmez. Ele aldığı sorunlara Kant'ın ahlaki bir ideal teori olarak kabul ettiği “Amaçlar Krallığı” gibi yaklaşır. Çünkü Rawls'a benzer bir şekilde ideal bir durum içerisinde hangi adalet ilkesini belirlemenin daha doğru olacağını ve ancak bu süreçten sonra kötülükle mücadele etmek için kimi ilkeleri geliştirebileceğimizi vurgular (Korsgaard, 2018, s. 151, 155). Bir bakıma sunduğu şey, hayvan etiğinin ideal bir teorisidir ve bu teori ile kimi ilkeleri, örneğin ne gibi ilkeler geliştirebileceğimizi düşünmemizi ister. Önerisi Singer gibi faydacı değil Kantçı yani deontolojisttir; Kant gibi en yüksek iyiyi salt gayesi ile birlikte ele almaz, ahlaki bir eylem temelinde eylemimizin amacını seçeceğimizi düşünür (Korsgaard, 2018, s. 155).

Dolayısıyla hayvanlara karşı yükümlülüklerimiz konusunda öncelikle onların kendilerinde amaç değerini kabul ederek ilerler (Korsgaard, 2018, s. 155). Hayvanları faydacıların değerlendirdiği tarzda salt haz ve acı kapasitesi temelinde ele almaz, tek başına hazzı ve acıyı iyi ve kötü olarak değil, Aristotelesçi bir çizgide iyiyle birlikte düşünür (Korsgaard, 2018, s.156-157). Örneğin ona göre “bir yaratığın nihai iyisi, bilinçli bir iyi işlev görmesi”, bu işlevlerini iyi bir şekilde gerçekleştireceği bir koşulda olmasıdır, diğer bir deyişle salt haz ve acı yokluğuyla ilgili değildir. Haz “iyiye yönelik bir farkındalık, algı” iken acı ise bunun tersi yani “iyiyi azaltan şeye dair bir algı”dır (Korsgaard, 2018, s. 162-163). Bu durumda haz ve acı, bilincin nihai iyideki kurucu rolü içerisinde bir farkındalık sağlarlar (Korsgaard, 2018, s. 163). Bu anlayış temelinde Korsgaard'ın hayvanları ele alması, hazzı maksimize etmeyi amaçlayan hazcılar ya da sonuçlulardan farklı olarak- gördüğümüz gibi- Kantçı ve Aristotelesçi bir çizgide akılsallığa dayanır (Korsgaard, 2018, s. 158)²¹, hayvanları koşulsuz bir şekilde kendinde bir amaç olarak alacağımız bir akılsallık üzerinde durur.

²¹ Korsgaard'a göre Singer böyle düşünür. Çünkü Singer için “kendilik-bilinci” olmayan hayvanlar, iyi için salt ‘kaplırdırlar’ (*receptable*), (Korsgaard, 2018, s. 159). Örneğin beslediğimiz bir köpeğin kayından sonra başka bir köpeği sahiplenebilecek ve bu tarz iyi deneyimler varlığını sürdürmeye devam edecektir. Korsgaard, Singer'ın sözünü ettiği kızının köpeğinin karşılaşacağı ölümü böyle ele almakla “onun deneyimlerinin iyisini” “kendisi için” ele almadığını, bunu sorun olarak görmediğini belirtir. Singer için önemli olan “dünyada bir yerlerde devam etmekte olan kimi iyi deneyimlerin” varlığıdır (Korsgaard, 2018, s. 159). Singer açısından “duyarlı varlıklar değerli bir şeyin kaplırdırlar, içeriği dökülmeden transfer edilen diğer kap olduğu müddetçe bir kabin kırılması sorun değildir.” (Akt. Korsgaard, 2018, s. 159). Korsgaard'ın üzerinde duramayacağımız bu eleştirileri ve faydacılıkla kendi haz ve acı anlayışına yönelik farklılıkları için (bkz. Korsgaard, 2018, s. 155-170).

Korsgaard, Aristoteles ile beslenen söz konusu Kantçı teorik açıklamalarına paralel olarak hayvanlara yönelik kimi pratik konulara da değinir. *Fellow Creatures: Our Obligations to the Other Animals*'ın son üç bölümünde hayvanlara karşı ne gibi yükümlülüklerimizin olabileceğini tartışır. Bu tartışmasını “*homo sapiens*”in türlerin soyunun tükenmesinin baş sorumlusu olduğu (Korsgaard, 2018, s. 191) gerçeğiyle yürütür. Öncelikli olarak hayvanlara yönelik yükümlülüklerimiz konusunda iki karşıt görüşe dikkat çeker. Bu görüşlerin bir tarafında Korsgaard'ın “yaratıcı etikçiler” (*creation ethicists*) adını verdiği bir grup vardır ve bu grup avlanmaya ihtiyaç duymayan bir şekilde, evrim zincirine müdahale ederek avcı hayvanlar türüne son verme ve tüm hayvanları evcilleştirme talebinde bulunur. Bunun karşısında yer alan grup ise “kölelik karşıtı olanlar”dır (*abolitionists*) (adını Amerika'daki Sivil Savaş öncesi kölelik karşıtlarından almaktadır (Korsgaard, 2018, s. 175). Bu grup avcılığa müdahale etmemiz ve adım adım evcil hayvanlar da dahil tüm hayvanları serbest ve yalnız bırakmamız gerektiğini söyler (Korsgaard, 2018, s. 173).

Bu iki gruptan ilkinde giren McMahan *New York Times*'daki “The Meat Eaters” makalesinde, etçil hayvanların soyunun giderek tükenmesinin, genetik müdahalelerle etçil kimi türleri otçul türe dönüştürmenin iyi bir şey olacağını, bunun dünyayı daha iyi bir yer kılacağını söyleyebilmektedir (Korsgaard, 2018, s. 174).²² McMahan'ın bu ilginç talebinin arkasında şu barışçıl isteği yatar: “Bir dünya tasarlayacak ve yaratacak bir durumda olsaydım... bu dünyayı tüm bilinçli bireylerin diğer bilinçli bireylere eziyet etmeden, onları öldürmeden hayatta kalacakları şekilde düzenlemeye çalışırdım. Çoğu insanın da aynısını yapacağını ümit ediyorum.” (akt. Korsgaard, 2018, s. 174). Açıkçası McMahan ısrarlı olmadığı bir akıl yürütme içerisinde ele aldığı bu açıklamalarının, yani avcılarının türünü ortadan kaldırma önerisinin haklı olarak Tanrı'yı oynamak olarak görülebileceğinin farkındadır. Ama bu sorunların hepimizin sorunları olduğuna ve bizlerin birçok türün soyunun tükenmesine neden olduğumuza ve istedi-

²² Korsgaard, McMahan'ın aslında üzerinde akıl yürüttüğü ve kimilerine çekici gelecek bu durumu güçlü bir şekilde önermediğine, çünkü bu durumun “Maltuşçu bir karşı ütopya”, yani ot oburlarda aşırı bir nüfus artışına ve beraberinde de yiyecek kaynakları nedeniyle açlıktan ölümlerin gerçekleşeceği sonucuna dikkat çeker. Ama doğum kontrolü gibi yollarla otobur nüfusunu dengelemek kimileri için McMahan'ın üzerinde durduğu açıklamayı savunmayı beraberinde getirebilecektir (Korsgaard, 2018, s. 174-175).

ğimiz şekilde doğal dünyanın yapısını şekillendirmeye çalıştığımızı dikkat çeker (Korsgaard, 2018, s. 183). Yani aslında insanın özellikle son dönemlerde zaten Tanrı'yı oynadığını ve kendisinin de başka bir şeyi yapmadığını belirtmeye çalışır. Açıkçası bu düşüncede güçlü bir haklılık payı vardır.²³

Yaratıcı etikçilerden farklı olarak Kantçı çizgide hareket eden “kölelik karşıtları” ise hayvanları ev hayvanı (*pet*) olarak ele almayı doğru bulmazlar. Bu çizgiyle ortak bir yaklaşıma sahip Regan gibi filozoflar için sorun, hayvanların acı çekmesi ya da onlara acı vermemiz değil onları bir araç, kendimiz için bir kaynak olarak görmemizdir, sorun bizzat böyle bir sistemin kendisidir (Korsgaard, 2018, s. 176). Bu vurgu doğrultusunda kölelik karşıtları köpeklerin arama, kurtarma ve körler için görme gibi nedenlerle kullanımlarına, maymunların engelliler ve genel anlamda hayvanların televizyon eğlenceleri için kullanımlarına karşıdırlar (Korsgaard, 2008, s. 176). Kölelik karşıtları hayvanları kendinde amaç olarak ele almanın zor olduğunu gördüklerinden onlara müdahale etmememiz, onlardan uzak durmamız gerektiğini belirtirler (Korsgaard, 2018, s. 178).²⁴

Bu açıklamaları, ses getiren eylemleriyle bildiğimiz PETA'da (*People for the Ethical Treatment*) da görebiliriz. PETA, kölelik karşıtlarının izinde hayvanlara sahip olmanın şu sonuçlarını eleştiri konusu yapar: Hayvanları evcilleştirmek aşırı bir evcil hayvan nüfusu yaratmakta ve bu kalabalık içerisinde istemediklerimizi “aşırılık” görerek yok etme yoluna gitmekteyiz. Alışverişin bir parçası haline gelen hayvanlara sahip olma ve onların sevgilerini isteme bencilliği sonucunda eve hapsedilen hayvanlar, doğal davranışlarını kaybederek salt bizim izin verdiğimiz sınırlar içerisinde hareket ederler. Evde yaşama şansına sahip olmayan milyonlarca köpeğin durumu ise daha da kötüdür, zincire bağlı duran sayısız köpek salt dünyayı izlemekle yetinmektedir. Köpekler bebeklikten itibaren tutuldukları kirli kafeslerde satın alınmadıkları takdirde öldürülmekte, barınaklarda suskun bir şekilde tutulmaktadır. Birçoğu canı sıkılmış çocuklar tarafından dövülmeleri, yakılmaları tarzında sayısız kötülöklere maruz kalabilmekte-

²³ İnsanın giderek nasıl Tanrı'nın rolünü üstlendiğine dair popüler ve etkileyici bir okuma için (bkz. Harari, 2015).

²⁴ Korsgaard'ın dikkat çektiği gibi insanların birbirleriyle ilişkileri salt amaç ilişkisine dayanmaz, araçsal ilişkiler de kurarız. Ama bu tür ilişkilerde Kant'ın vurguladığı rıza önemlidir, kişinin rızasının özgür, bilgilendirilmiş ve zorlanmamış olması gerekir. Hayvanlar ise böyle bir şansa sahip değildirler (Korsgaard, 2018, s. 177-178).

dir. İşte kölelik karşıtları ve PETA tarzında gruplar sözünü ettikleri önemli nedenlerle, insanların ve hayvanların eşit ama birbirlerinden ayrı bir şekilde yaşamaları gerektiğini düşünürler (Korsgaard, 2018, s. 179). Yani bu grup yaratıcı etikçilerin tüm hayvanları evcil kılma isteklerinden farklı olarak, tüm hayvanların yabani olmasını talep eder bir çizgide ilerler (Korsgaard, 2018, s. 180).

Hayvanlar konusunda ciddiye alınması gereken öneriler ortaya koyan bu iki grup içerisinde Clare Palmer gibi daha melez düşünceler öne sürenler de olmuştur. Palmer'a göre yabani hayvanların doğal kötülüklerle ilgili durumlarına karşı hiçbir sorumluluğumuz olmamalıdır; ama onlara yönelik kendimizin sebep olduğu kötülüklerden, zararlardan sorumlu olmamız gerekir. Palmer'ın bu sağduyulu açıklamaları vahşi hayvanlarla ilgilidir. Kendisi evcil hayvanlarla ilgili daha farklı düşünür, her durumda onları korumamız ve onlara yardım etmemiz gerektiğini söyler. Çünkü, haklı olarak belirttiği gibi, bizler evcil hayvanları kendimiz için varoluşa getiririz ve onların yetişmesini/üremesini kontrol ederiz. Tüm bu durumlar hayvanları savunmasız kılar ve onların bize fazlasıyla bağımlı olmalarına yol açar (Korsgaard, 2018, s. 182-183). Dolayısıyla hayvanların sebep olduğumuz savunmasızlıklarına ve bağımlılıklarına karşı yerine getirmemiz gereken kimi önemli yükümlülüklerimiz vardır.

İmdi Korsgaard tüm bu açıklamalar içerisinde kendini Palmer'ın değerlendirmelerine daha yakın hisseder ve özellikle McMahan'ın açıklamalarına şüpheyle yaklaşır. Ona göre McMahan bilinçli bir hayvanın değerini öldürmeden yaşamasına dair düşüncesinde kuşkusuz haklıdır (Korsgaard, 2018, s. 185), ama bu düşünce yani avcı hayvanları evrim zincirinden uzaklaştırmak ya da onları dönüştürmek bütün hayvanlar üzerinde radikal bir dönüşüm yaratabilir, onların doğalarına bağlı iyilerini değiştirebilir. Bu risk karşısında kendisi ahlaki ve biyoçeşitlilik bakış açısından yaratıcı bir etikten ziyade "koruyucu etik" (*preservation ethics*) dediği yaklaşımın, yani yeni bir hayvan türü yerine var olan hayvan topluluklarını korumaya çalışmanın daha uygun olduğuna inanır (Korsgaard, 2018, s. 218). Tüm var olan türlere yönelik bir koruyucu bakış açısı taşır ve özellikle evcil hayvanlar konusunda, Palmer gibi, hayvanların büyümesini kontrol etmemiz nedeniyle onların iyi bir şekilde büyümesi için kimi ödevlerimiz ve yükümlülüklerimiz olduğunu düşünür (Korsgaard, 2018, s. 186-187).

Korsgaard'ın pozisyonunu ortaya koyduğu bu tartışmalar içerisinde, hayvanlara yönelik yükümlülükler konusunda ilk dikkat çektiği konu ise hayvanların iyi bir şekilde yaşamalarını sağlayan doğal ortamdır (*habitat*). Korsgaard'a göre doğal ortam, bireysel/tek başına dolaşan hayvanlar için tür ve üyesi arasındaki ilişkiye benzerdir. Hayvanlar yaşamalarını, üremelerini sağlayan belli bir ortamda ve topluluk içerisinde yaşarlar ve bu topluluğun bir üyesi olarak da iyileri durumunda olan, onları mutlu edecek işlevlerini yerine getirirler. Dolayısıyla doğal ortam bir popülasyon olan türlerin ve bu türlerin üyesi durumunda olan bireylerin "ortak iyisi" durumundadır; yani hayvanlar için olmazsa olmazdır. Böyle bir olgu karşısında biz insanların hayvanlara yönelik önemli ödevi ise onların doğal ortamlarına saygı göstermek, onların doğal ortamlarında yaşamalarına izin vermektir. Özellikle bu uğurda ve gelecek kuşaklarımız için gezegeni kirletmemek ve onu ısıtmamak öncelikli ödevimiz olmalıdır (Korsgaard, 2018, s. 206-207). Bu yükümlülüğe önem vermediğimiz süre içerisinde hayvanların yaşam alanlarını tahrip etmemiz kaçınılmaz olacaktır. Yapılacak şey bu iken onların yaşam alanlarını yok edip, sonra soyu tükenme tehlikesiyle yüz yüze gelen kimi hayvanları biyoçeşitliliği korumak adına hayvanat bahçesinde tutmak doğru bir yol değildir. Hayvanları doğal ortamlarından uzaklaştıran bu yöntem yerine, yakın bir gelecekte tekrardan doğal ortamlarını inşa etmeye çalışmamız daha hakkaniyetli bir yol olacaktır (Korsgaard, 2018, 207-208).

Korsgaard hayvanlara, özellikle vahşi hayvanların doğal ortamlarını yeniden inşa edip, onlara bu amaç doğrultusunda yer bırakmanın diğer bir görevimiz olduğunu belirtir; çünkü gezegenin sadece bizim olmadığını hatırlamamız gerektiğini söyler. Korsgaard'ın biyolog E.O. Wilson üzerinden belirttiğine göre, gezegenin yarısı bile ekosistemin ve türlerin büyük bir kısmının korunması için yeterli olabilecektir (Korsgaard, 2018, s. 196). Çevrenin korunması ve biyoçeşitlilik gibi hassasiyetleri gözetilen ve gelecek kuşakları da unutmadan daha yüksek bir yaşam niteliği ve daha hakkaniyetli bir ideal dünyayı inşa etmek için gezegendeki popülasyonumuza, gerekli kaynaklara dikkat etmemiz hayati bir öneme sahiptir (Korsgaard, 2018, s. 209, 216).

Korsgaard'ın bu husus kadar önemle üzerinde durduğu diğer bir noktada ise insanların dünyanın kaynaklarını dengesiz bir şekilde tüketmeleri-

dir. Verdiği bilgiye göre 2012 verileriyle bir Amerikalı 4.1 büyüklüğünde dünya kaynaklarıyla, bir Fransız 2.5 büyüklüğünde dünya kaynaklarıyla, yani dünya sınırının çok üstünde yaşamlarını sürdürmektedir. Böylesine bir tüketim dengesizliğinde kendilerini hayvanlardan daha önemli düşünen insanların, sözünü ettiği ideal bir yaşam yolunda toprakların bazılarını hayvanlara geri vermeleri çok zor olabilecektir. Korsgaard Birleşmiş Milletler Yiyecek ve Kültür Organizasyonu'nun verilerinin bu durumu aslında mümkün kıldığını belirtir. Yine verilere göre dünya tarım arazisinin yüzde 26'sı çiftlik hayvanlarının besinleri için kullanılmaktadır. Bu arazilerin bir kısmının hayvan besini yerine insanların yiyecekleri, örneğin meyve-sebze için kullanıldığı bir durumda bile, hem daha çok insanın beslenmesi gerçekleşecek hem de sözünü ettiği vahşi hayvanlar için birçok toprak arazisi boş kalacaktır. Dolayısıyla bu kolay ve işlevsel görünen amaç doğrultusunda Korsgaard adına yapılması gereken şey, et yemeyi ve hayvan ürünlerini kullanmayı bırakmak olmalıdır. Bunu yapmamız, istismara uğrayan ve yenen evcil hayvanlar kadar iklim ve biyoçeşitlilik için de bir kazanım olacaktır (Korsgaard, 2018, s. 210-211). Bu uğurda yaşamlarını yaşamaya değer bulmadığımız evcil hayvanları dünyaya getirmemek özellikle çok hayatidir (Korsgaard, 2018, s. 219).

Gelgelelim bugün için bu vicdani taleplere hala çok uzağız. Yaşamlarımız hayvanlara yönelik araçsal yaklaşımımız hala akla gelmeyecek kötülükler ve acılarla doludur. Korsgaard'ın da dikkat çektiği gibi, Singer etkileyici eseri *Hayvan Özgürleşmesi*'nde (*Animal Liberation*) insanların fabrika-çiftlik hayvanlarından civcivlere, tavuklara, domuzlara ve ineklere-insanı insanlığından utandıracak- ne gibi acılar çektiğini ne gibi kötülükler yaptığını tüm çıplaklığıyla ortaya koyar (Korsgaard, 2018, s. 220). Örneğin tüm hayvanların yüzde 98'ini oluşturan bu çiftlik hayvanlarının binlercesi her gün öldürülmektedir. Sadece Amerika Birleşik Devletleri'nde her gün 23 milyon tavuk (yani her saniyede 266 tane) ve 268 bin domuz katledilmektedir (Korsgaard, 2018, s. 221).²⁵ Az önce dikkat çektiğimiz gibi, bu çiftlik hayvanlarının beslenmeleri için toprakların üçte biri kullanılmakta ve sera gazının yüzde 30'u bu sürece bağlı olarak salınmaktadır, yani tüm ulaşım sektöründen daha fazla çevreye zarar veren bir durum söz konusudur. Bu besi hayvanları ve ürünleri, Dünya Çevre Gözlem Enstitüsü'ne

²⁵ Singer'ın ayrıntısına giremeyeceğimiz bu etkileyici başyapıtı için (bkz. Singer, 2005).

göre, yıllık gaz-salınımının yüzde 51'ini oluşturmaktadır. Böyle bir durumda çiftlik hayvancılığı biyoçeşitlilik ve iklim çeşitliliği için sorun yaratan ana nedenlerden biridir (Korsgaard, 2018, s. 222). Dolayısıyla bu olgu karşısında vejetaryen ya da vegan olmasak bile fabrika çiftliklerinden bir şey satın almayı reddetmenin bu sürecin değişmesine büyük katkı sağlayacağı açıktır (Korsgaard, 2018, s. 222).

Korsgaard'ın haklı olarak belirttiği gibi, bu hassasiyeti gözeten insanlar nedeniyle hayvanların istismar edilmediği çiftlikler kurulabilmiştir. Gelgelelim fabrika çiftliklerinden rahatsız olan bu kişiler temel olarak acı çekmeye odaklanmışlardır. Birçoğu acı çekmenin hayvan için kötü olduğunu düşünerek hareket ederler. Buna bağlı olarak da bir hayvanın acı çekmeden ölmesinin bir insanın ölümü kadar sorun olmayacağına inanırlar. Kimi filozoflar da bu inancı paylaşır; çünkü bu filozoflar hayvanların anı yaşadıklarını, zamana yayılan bir benlik kavramına ve bilincine sahip olmadıklarını düşünürler (Korsgaard, 2018, s. 223) ve düşüncelerine bağlı olarak da hayvanların ölümünden ziyade hayvanların acı çekmemesi üzerinde dururlar. Korsgaard'a göre Singer da bu bakış açısıyla yani öncelikli olarak hazzı odaklandığından bu gibi çiftliklerde temel meseleye, öldürmek olarak değil birinin yerine diğerinin geçeceği bir yer değiştirme şeklinde yaklaşır. Singer için "hayvan salt deneyimin gerçekleştiği bir yerdir". Bir faydacı olarak onun adına temel sorun, hazzın dünyadaki miktarını azaltmamaktır (Korsgaard, 2018, s. 223-224).

Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, Korsgaard tüm duygusal hayvanların çeşitli derecelerde ve zamana yayılan bir kendilik-bilinçleri olduğunu düşünür. Hazzı ve acıyı da kişisel görür, onları belli bir hayvanın hazzı ve acısı olarak ele alır. Bu anlayışına bağlı olarak da hayvanı yemek için öldürmenin hayvanı her durumda iyisinden yoksun bırakmak anlamına geleceğini belirtir (Korsgaard, 2018, s. 223-224). Dolayısıyla kendisi insani çiftliklerin fabrika çiftlikleri kadar kötü olmadığını düşünse bile, bu düşüncenin ilgili çiftliklerin var olma gerekçesini bize veremeyeceğini söyler (Korsgaard, 2018, s. 225). Bu noktada eklememiz gereken bir şey de insani çiftliklerin hayvanın doğal bir şekilde yaşamasına izin verseler de fabrika çiftlikleriyle ortak olarak paylaştıkları şeydir. Her iki çiftlikte de hayvanlar, et için yenecek noktaya geldiklerinde öldürülecektir; yani tüm bu çiftliklerde hayvanların yaşamları çok kısa olacak, hayvanların hepsi

büyüdüklerinde akşam yemeği için bekletilmeden öldürülecektir. Fabrika çiftliklerinde bu ölümün mümkün olduğunca erken gerçekleşmesi, Singer'ın vurguladığı gibi, şanslı bir durum olacaktır (Korsgaard, 2018, s. 225).

Korsgaard'ın pratik sorunlar ışığında dikkat çektiği diğer konular ise hayvanların askeri amaçlarda ve bilimsel deneylerde kullanılmaları ve yoldaş hayvanlara yönelik sorunlardır. İlkinin ele alırsak, Korsgaard haklı olarak, atlar ve köpekler gibi hayvanların geçmişte askeri amaçlar için kullanıldıklarını belirtir. Bugün özellikle köpekler insanların sahip olmadıkları özel becerileri nedeniyle askeri görevlerin önemli bir parçası durumundadırlar. Korsgaard'ın kölelik karşıtları üzerinden belirttiği üzere, köpeklerin bu görev konusunda rızalarını almamız mümkün değildir. Ancak kendisi bu hayvanların ilgilerini, yasa ile koruduğumuz ve onları bir mal gibi ele almayı popülasyonumuzun bir parçası kıldığımız takdirde, adil bir savaşın ve görevin bir parçası olabileceklerini ve bu durumu ahlaki olarak gerekçelendirebileceğimizi belirtir (Korsgaard, 2018, s. 226-227).²⁶ Yani bu hayvanlar belli bir ülke yurttaşının bireyleri gibi değer görerek ülke için kimi görevlerin bir parçası olabilirler.

Korsgaard'ın üzerinde durduğu diğer bir konu ise hayvanların bilimsel olarak kullanılmalarıdır. Kendisi bu testleri kesinlikle kabul edilebilir bulmaz. Hayvanlar için ölümcül, istilacı olan bu testlerin, onları salt araç biçiminde gören barbarca eylemler olduğunu düşünür. Kendisinden farklı olarak testlere destek verenlerin temel gerekçesi ise, bu araştırmaların insan yaşamını kurtardığını düşünmeleridir.²⁷ Ancak Korsgaard'ın belirtti-

²⁶ Fakat bu durum II. Dünya Savaşında yine köpekler gibi becerileri nedeniyle kullanılan yunuslar ve denizaslanları için biraz daha farklıdır. Çünkü bu vahşi hayvanların ülkeleri yoktur, açık denizlerde yaşamaktadırlar. Dolayısıyla bu hayvanları kullanmak ahlaki olarak biraz daha sorunlu olacaktır (Korsgaard, 2018, s. 226-227).

²⁷ Bu akıl yürütmeyi destekleyecek kimi argümanları Regan gibi hayvan etiğinin öncüsü isimleri de ileri sürebilmiştir. Regan bir bot örneği üzerinden şunu dile getirir: Bir cankurtaran botunda dört insanın ve bir köpeğin yer aldığı bir durumda feda edilecek olanın köpektir (Korsgaard, 2018, s. 228-229). Bu argüman ister istemez hayvanlar üzerinde yapılan testleri gerekçelendirebilir; çünkü birisi hayvanlar üzerinde yapılan testlerin insanın yaşamını kurtaracağını söyleyebilir. Oysa Korsgaard'ın dikkat çektiği gibi hayvanlar üzerinde gerçekleştirilen deneyler ile bot vakası benzer görülemez; laboratuvarında hayvanın salt araçsal kullanımı söz konusu iken ikincisinde bu söz konusu olmayabilir (Korsgaard, 2018, s. 229). Ayrıca Singer'ın Regan'dan şu açıklamayı istemesi yerindedir: "Ölümcül-ama acısız- bir deneyde bir ya da daha fazla insanı kurtarmak için bir köpeğin bile kullanılmasına izin vermeyi reddetmen ile bir insanı kurtarmak için cankurtaran botundan bir milyon köpeği atma istekliliğinin arasında açık çelişki..." (akt. Korsgaard, 2018, s. 229). Açıkçası Singer bu yerinde tespitle, Regan'ın bot örneği üzerinden verdiği cevapta insanı fazlasıyla merkeze

ği gibi, herkesin sonunda ölümle yüzleşeceği gerçeği karşısında söz edilmesi gereken şey aslında yaşamların kurtarılması değil uzatılmasıdır. Yani hayvanlar üzerinde yapılan testlerin temel nedeni yaşam süresini uzatmak, yaşam süresini uzatmanın yollarını aramaktır. Korsgaard adına yaşamın iyi olduğu gerçeğine bağlı olarak bu yolda ilerlemeler de elbette ki karalanacak durumlar değildirler (Korsgaard, 2018, s. 228-230). Korsgaard bunları görmezden gelmez, ama bu testler için farklı alternatif yollar geliştirebileceğimize inanır. Talebi hayvanların kullanılmadığı yeni alternatif test yolları bulmaktır (Korsgaard, 2018, s. 223). Kendisi bu alternatif test yollarının neler olabileceği konusunda bize bir şey söylemez. Açıklamalarıyla hayvanlara hassasiyet ve duyarlılık gösterebilecek kimi bilim adamlarını yeni arayışlara teşvik etmek ister. Korsgaard bilim adamlarını, hepimizi şu konuda sorumlu bir şekilde düşünmeye sevk etmeye çalışır: Daha uzun yaşamak için daha ne kadar süre hayvanlar üzerinde deneyler yapma pratiğini sürdüreceğiz?

Korsgaard son olarak yoldaş hayvanlar, yani evde beslediğimiz hayvanlarla ilgili kimi pratik sorunlardan söz eder. Daha önce bahsettiğimiz gibi PETA ve kölelik karşıtları hayvanların istismarını engelleyemeyeceğimizi, onlara iyi bir yaşam veremeyeceğimizi düşünerek (Korsgaard, 2018, s. 234-235) hayvanları evcilleştirmemize itiraz etmektedirler. Korsgaard ise vahşi hayvanlar söz konusu olduğunda bu açıklamalara yakın dursa da ev hayvanlarıyla ilgili değerlendirmelerinde onlardan uzaklaşır. Çünkü bu hayvanların iyilerine, beslenmelerine ve karakteristik davranışlarını gerçekleştirmelerine katkı sağlayabileceğimizi düşünür (Korsgaard, 2018, s. 233). Ayrıca vurguladığı gibi köpekler ve kediler, özellikle de köpekler insanlarla birlikte yaşam süren bir evrim geçirmişlerdir.²⁸ Yani bize bağlılıkları kölelik karşıtlarının düşündüğü gibi hiç de doğaya aykırı değildir. Hatta köpekler insanlarla vejetaryen ve vegan bir süreç içerisinde yaşayabilirler. Et obur olan kediler için bu durum daha zor olsa da yapay etlerle bu sorun pekala çözülebilir (Korsgaard, 2018, s. 235). Gelgelelim Korsgaard'a için vahşi olan kimi hayvanları köpekler ve kediler gibi evde tutmak doğru olmayacaktır. Çünkü evcilleştirilmesi mümkün olmayan vahşi hayvanların agresiflikleri kontrol edilemeyeceği için bu hayvanlar bizler için

aldığına işaret eder.

²⁸ Bu birliktelik *Alfa Kurt (Alpha)* (2018) filminde ilgi çekici bir şekilde işlenmektedir.

tehlike yaratabilirler. Yine yeterince boş alan olmadıkça kuşları ve kemirgenleri ev içerisinde küçük kafeslerde tutmak da uygun bir davranış değildir (Korsgaard, 2018, s. 235).

Korsgaard'ın ev hayvanlarıyla ilgili dikkat çektiği diğer bir önemli konu ise sahipleri öldükten sonra sahipsiz kalan köpeklerin ve evde beslediğimiz agresif köpeklerin durumudur. Öncelikle kendisinin belirttiği gibi, insanlar bu konuda hayvanlara göre daha şanslıdır. Çünkü kimi insanlar hoşgörü gösterilemeyecek bazı davranışlar geliştirdiklerinde ve birine bağımlı kaldıklarında sosyal kurumların desteklerini yanlarında bulurlar. Oysa davranışı problemlili hayvanlar için böyle kamusal kurumlar yoktur, dolayısıyla bu hayvanları öldürmek en iyi seçenek olarak durmaktadır. Ancak Korsgaard için bu kararı tek başına hayvanların sahiplerine bırakmak da doğru olmayacaktır; çünkü kişiler yoktan sebeplerle evcil hayvanları için böyle bir kararı alabilirler. Bunu engellemenin yolu, evcil hayvana sahip olmaya izin veren bir toplumun hayvanların refahını düşünmesi ve bu uğurda yasal güçlerle iş birliği içerisinde denetleme mekanizmasına başvurmasıdır (Korsgaard, 2018, s. 234).

Nihai olarak Korsgaard hayvanlarla ilişki kurmanın, onların düşüncelerini ve hislerini anlamaya çalışmanın iyi bir insan olmanın parçası olduğuna inanır (Korsgaard, 2018, s. 237). Hayvansever, kedileriyle yaşayan bir Kantçı olarak ahlakın bize kendi iyimizi mümkün olduğunca diğer yaratıklarla paylaşılır kılma yükümlülüğü verdiğini, bu temelde bireysel hayvanları ve hayvan topluluklarını istismar etmememiz gerektiğini düşünür. Kendisi insanların hayvanlar karşısında dünyada daha fazla mutluluk üretecek üstünlükleri olduğunu kabul etmez (Korsgaard, 2018, s. 213-214). Korsgaard adına yapmamız gereken şey, bu dünyada bir arada yaşamının, onu paylaşmanın yollarını bulmaktır.

Sonuç

Korsgaard'ın hayvanlara yönelik ele aldığımız açıklamaları uzun yılları kapsayan soruşturmalarına dayanır. Hayvanlarla ilgili tartışmalara Kantçı bir perspektifle yaklaşır. Bu yaklaşım önemlidir. Çünkü etik yaklaşımların “çoğulluğu” içerisinde yürüyen bu tartışmalar bir ortak fikir birliğine ulaşmamıza katkı sağlayacaktır. Kantçı olmasak bile Kantçı bakış açısını da dahil edeceğimiz bir uzlaşma alanı üzerinde düşünmememize destek

olacaktır. Örneğin, gördüğümüz gibi, kendisinin Kantçı bir yaklaşımla hayvanları faydacılar gibi salt haz ve acı üzerinden ele almaması önemli ve anlamlıdır. Bizim akılsal hayvanlar olarak diğer hayvanlara hiçbir sonucu düşünmeden kendinde bir amaç olarak sokulabileceğimizi ve onlara yönelik kimi yükümlülüklerimiz olduğunu belirtir. Bu Kantçı iyi niyet kuşkusuz değerlidir, sorun bu araçsal aklın hakimiyeti içerisinde Kantçı akılla düşünebilecek olgunluğu gösteremiyor olmamızdır. Kantçı anlamda akılsal benliğimizi inşa etme çabasından çok uzak olduğumuz bu postmodern konformist ve tüketim dönemlerinde, hayvanlara karşı bir amaç olarak yaklaşmak epey zor görünmektedir. Bugün için insanlar Kantçı bir haysiyet, onur ve şahsiyetle birbirlerine bile yaklaşımdan uzaktırlar. Özellikle aşırı tarafılıklar, bağlılıklar hukuksal değil araçsal akli beslediği için Kantçı ahlaki tek başına yeterli görmek, insanın akılsallığına fazlasıyla umut bağlayan bir iyi niyetlilik olacaktır.

Üzerinde durmamız ve soruşturmayı yürütmemiz gereken temel noktada, insanların birbirlerine ve hayvanlara yaptıkları suiistimallerin, kötülüklerin nedenlerini ele almak ve bunları ortadan kaldıracak bir etiko-politik soruşturma yürütmektir. Bu noktada diğer ahlak kuramlarının Kantçılık eleştirisi üzerinden dikkat çektiği kimi konular gerçekten önemlidir. Örneğin Korsgaard'ın eleştirdiği ve muhtemelen eleştirebileceği de Waal, Singer, Nussbaum ve MacIntyre gibi isimler tutkulara, duygulara, bedene ve politik yaşama daha fazla yönelirler. Örneğin de Waal ve MacIntyre'in ahlaki birey temelinde değil toplumsal ilişkilerle ele almaları, üzerinde ciddiyetle durmamızı gerektirecek denli önemlidir. Çünkü toplumsal ilişkiler bağlamında diğer canlılara yöneldiğimiz takdirde hayvanlar ve insanlar arasındaki ortaklıklar Korsgaard'ın vurguladığından çok daha çarpıcı bir şekilde görünür olurlar. Ahlak ve diğer hayvanlara yükümlülükler insani bir yaşam alanına sıkıştırılmaz. Ahlakın, de Waal'ın söylediği gibi, hayvanların yaşamında işler olduğu fark edilir. Bireyden hareket etmektense toplumdan hareket eden bir okumanın, insanların hayvanlarla ortaklıklarını göstermesi çok daha kolay olabilir. Bu sayede bizim toplumsal yaşamımızda önemli bileşenler olan yaşama mücadelesinin, üremenin, barınmanın, açlığın, dayanışmanın, sevginin, merhametin, fedakarlığın ve ortak iyinin hayvanların yaşamlarında ne denli merkezi olduğunu çok daha açık bir şekilde görebiliriz. Bizce Korsgaard'ın teorisinin en temel sorunu;

amaçladığı “Amaçlar Krallığı”nı genişletme çabasında tek tek bireyin akılsallığından hareket etmesidir.

Son olarak şunu da belirtelim: Korsgaard teorik açıklamalarının pratik uzantısını yani pratik yaşamlarımızda hayvanlara yönelik üzerinde durduğu yükümlülükleri çok tutarlı ve başarılı bir şekilde ele alır. Söz ettiği yükümlülükleri yerine getirmek gerçekçi, ikna edici ve olasıdır. Özellikle küresel yaşamın sorunları, dünyanın kaynaklarını tüketmedeki aşırılıkların yıkıcılıkları karşısında vejetaryen beslenmenin önemine ve sonuçlarına dikkat çekmesi anlamlıdır. Çünkü küresel ısınma, açlık sorunlarını düşündüğümüzde bu konuya duyarlılık göstermemiz sanki biraz zorunlu gibi görünüyor. Aksi durumda dünya hayvanlar kadar bizler için de yaşayabileceğimiz bir ev olmaktan çıkabilir. Bu tehlikeli durum karşısında, hayvanlara yönelik Korsgaardcı yükümlülükleri gerçekleştirmenin bizlerin yaşamlarını daha iyi ve yaşanılır kılacağı açıktır. Bugün için kimi temel sorunlarımız karşısında yapmamız gereken ve Korsgaard’ın da açık kılmaya çalıştığını düşündüğümüz basit gerçek şudur: Ne zaman ki hayvanları iyi yaşatmayı öğrenir ve başarırız, onların iyi yaşamasına izin verir ya da yardımcı olursak bizler de iyi yaşamayı becerebiliriz.

Kaynaklar

- Hughes, A. [yön.] (2018). *Alfa Kurt (Alpha)*. USA: Warner Bros..
- Coetzee, J. M. (1999). *The Lives of Animals*. Princeton: Princeton University Press.
- De Waal, F. (2006). *Primates and Philosophers: How Morality Evolved*. (Ed. S. Macedo & J. Ober). Princeton: Princeton University Press.
- Erkızan, H. N. (2012). *Aristoteles'ten Nussbaum'a İnsan*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Kant, I. (2002). *Ablâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*. (Çev. İ. Kuçuradi). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Korsgaard, C. M. (2000). *Creating the Kingdom of Ends*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Korsgaard, C. M. (2008). *The Constitution of Agency: Essays on Practical Reason and Moral Psychology*. Oxford: Oxford University Press.
- Korsgaard, C. M. (2006). Morality and the Distinctiveness of Human Action. F. De Waal. *Primates and Philosophers: How Morality Evolved*. (Ed. S. Macedo & J. Ober). Princeton: Princeton University Press, 98-119.

- Korsgaard, C. M. (2009). *Self-Constitution: Agency, Identity, and Integrity*. Oxford: Oxford University Press.
- Korsgaard, C. M. (2012) (Online Pub. Date). Interacting with Animals: A Kantian Account. *The Oxford Handbook of Animal Ethics*. (Eds. T. L. Beauchamp & R. G. Frey). Oxford: Oxford University Press, 91-118.
- Korsgaard, C. M. (2013). Kantian Ethics, Animals, and the Law. *Oxford Journal of Legal Studies*, 33 (4), 629-648.
- Korsgaard C. M. (2018). *Fellow Creatures: Our Obligations to the Other Animals*. Oxford: Oxford University Press.
- Harari, Y. N. (2015). *Hayvanlardan Tanrulara Sapiens: İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi*. (Çev. E. Genç). İstanbul: Yordam Kitap.
- MacIntyre, A. (2002). *Dependent Rational Animals: Why Human Beings Need the Virtues*. Chicago: Open Court.
- Mutlu, B. (2015). Martha Nussbaum'da İyi Yaşam ve Talih. (Yayınlanmamış DrT). İzmir: Ege Üniversitesi.
- Nussbaum, M. C. (2007). *Frontiers of Justice: Disability, Nationality, Species Membership*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Nussbaum, M. C. (2012). (Online Pub. Date). The Capabilities Approach and Animal Entitlements. *The Oxford Handbook of Animal Ethics*. (Eds. T. L. Beauchamp & R. G. Frey). Oxford: Oxford University Press, 228-250.
- Nussbaum, M. C. (2013). *Political Emotions: Why Love Matters for Justice*. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press.
- Regan, T. (2004). *The Case for Animal Rights*. California: University of California Press.
- Regan, T. (2007). *Kafesler Boşalsın: Hayvan Haklarıyla Yüzleşmek*. (Çev. S. Çağlayan). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Singer, P. (2005). *Hayvan Özgürleşmesi*. (Çev. H. Doğan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sorabji, R. (1993). *Animal Minds and Human Morals: The Origins of the Western Debate*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Öz: C. M. Korsgaard Kantçı bir filozoftur, eserlerinde Kant'ın rehberliği altında hareket eder ve onun rehberliğinde “fail ve özdeşlik” (identity), “benlik/kendilik” (self), “normatiflik”, “pratik akıl”, “hayvanlar” gibi önemli tartışmalar yürütür. Eserlerinde özellikle normatifliğin insan doğasıyla zorunlu ilişkisi olduğunu, bir zorunluluk biçimi olarak insan doğasında psikolojik bir güce sahip olduğunu, insan ruhunun oluşturucusu durumunda olduğunu ileri sürer. Korsgaard şuna inanır: Sadece rasyonel insan “inandığı ve yaptığı şeyleri yönetecek normatif ilkelere, yasalara” ulaşır, “normatif olarak kendini-yönetme” becerisi gösterir. Bu beceri diğer insan olmayan hayvanlarda mevcut değildir; hepsi akıl (reason) kapasitesine, rasyonaliteye sahip olmayıp salt evrimsel içgüdüleri, doğal yapıları ile hareket ederler. Gelgelelim Korsgaard bu farklılığı abartmamamız gerektiğini, bu farklılığın bizleri ahlaki olarak onlardan daha üstün kılmadığını söyler. Çünkü hayvanlar da bizler gibi yaşamlarına değerler yüklemekte, belli iyiler ve amaçlar peşinde koşmakta belli işlevlerle (ergon) yaşamaktadırlar. Bu çalışmamızda Korsgaard'ın hayvanlara yönelik ortaya koyduğu Kantçı teoriyi göreceğiz.

Anahtar Kelimeler: Korsgaard, ahlak, rasyonalite, hayvanlar, yükümlülük.

